

NÁDASI ESZTER

AZ LMBT ARTIVIZMUS

MŰVÉSZETI GYAKORLATOK A LESZBIKUS, MELEG, BISZEXUÁLIS ÉS TRANSZNEMŰ

(LMBT) MOZGALOMBAN¹⁴³

Bevezetés: Artivizmus= art + aktivizmus

Az egyik Leszbikus, Meleg, Biszexuális és Transznemű (a továbbiakban LMBT)¹⁴⁴ artivizmusról szóló beszélgetésemet LMBT artivizmusról szóló programként hirdették meg. A betűtípus tulajdonképpen félígazságot rejt, hiszen az artivizmus szóösszetétel egyik fele valóban az aktivizmus, a másik pedig az „art”, tehát a művészet. Az artivizmus, eredeti jelentése szerint olyan nyomás-gyakorlási módszer, mely művészeti eszközökkel közvetít különböző politikai, társadalmi, jogi, gazdasági, kérdéseket és igényeket, azzal a szándékkal, hogy állásfoglalásra, cselekvésre ösztönözze a társadalom tagjait, illetve a döntéshozókat. Az elnyomás elleni küzdelmekben igen széles körben használják, az igazságtalannak érzett helyzetek felszámolása

143 Írásom a következőkben felsorolt, korábbi dolgozataim összegző ismertetése:

– Az LMBT artivizmus működése, konstrukciója és előremutató jegyei a kisebbségi érdekérvényesítésben. (Tudományos Diákköri Dolgozat, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 2012); Konzulens: Kacsuk Zoltán.

– A mainstream és az alternatív kategóriák megjelenése az LMBTQ szórakozási lehetőségek színterén. (Szemináriumi Dolgozat, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 2012); Konzulens: Dr. Barna Emília.

– A szerzői orientáció ismeretének szerepe a műértelmezésben (Szemináriumi Dolgozat, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 2013); Konzulens: Dr. Batori Zsolt.

– Az LMBT artivizmus működése, konstrukciója és előremutató jegyei a kisebbségi érdekérvényesítésben. (Szakdolgozat, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 2013); Konzulens: Kacsuk Zoltán.

144 Az LMBT mozaikszó jelenleg a legelfogadottabb, legrepresentatívabb kifejezés mind tudományos, mind aktivista körökben, mely legjobban lefedi az identitások sokféleségét. A mozaikszó lefedi a szexuális orientáció és a nemi identitás mentén diszkriminált csoportokat, melyek további részegységekre bonthatóak. A jelenleg legkomplexebb „LMBTQIA” ernyőfogalom bevezetése lépésről lépésre zajlik a különböző körökben, ez a megnevezés már magában foglalja a queer, az interszexuális, és az aszexuális csoportokat is.

mellett fontos célkitűzése az ismeretek bővítése általi tudatosságnövelés. Az artista művek és kezdeményezések jellemzően a jelenkori kihívásokra reagálnak, és különböző platformokat, tereket, és módszereket használnak fel céljaik közvetítésére: jelen vannak a virtuális, és a valós terekben, utóbbiban sok esetben nagyfokú láthatóságra törekedve – emiatt például gyakran kapcsolják össze tevékenységüket demonstrációkkal, felvonulásokkal, nyilvános rendezvényekkel. Az artista célkitűzések, művészeti eszköztárak és megközelítésmódok igen változatosak lehetnek, ahogyan az is, hogy az egyes kezdeményezések milyen körben kívánják kifejteni hatásukat.

Írásomban azt vizsgálom, hogy az LMBT mozgalmon belül hogyan működik az artivizmus mint gyakorlat, különös tekintettel arra, milyen művészeti megközelítésmódokkal dolgozik, illetve milyen témákat jelenít meg. Az LMBT artivizmus vizsgálata számos kérdéssel foglalkozik, olyanokat például, hogy mi számít LMBT művészetnek, ki számít LMBT művésznek, vagy, hogy mi az alkotói szerepe a műértelmezésben, vagy a kategóriaalkotásban. A jelenséget rendezvény és projekt példákon keresztül vizsgálom, a legtöbb ezek között ír, illetve skót kezdeményezés, de az elemzésben helyet kap egy magyar rendezvény, az LMBT Történeti Hónap is.¹⁴⁵ Példáim földrajzi változatosságának oka, hogy ezáltal érzékelhetővé válik: az artivizmus sikerének jelei – az adott ország LMBT politikájának, illetve a csoport általános megítélésének következtében – mennyire eltérőek lehetnek bizonyos

145 Civil Partnerships Conference; <http://arts.brighton.ac.uk/research/irn/civil-partnerships-event>; Engaging Hearts and Minds – Changing Attitudes Project: <https://www.lgbtyouth.org.uk/m-pro-european-projects>

International Dublin Gay Theatre Festival: <http://www.gaytheatre.ie/>

LGBT History Month Scotland: <http://www.lgbthistory.org.uk/>

Working Together Conference: http://www.lgbtdiversity.com/news-post.aspx?title=working_together_conference_programme

területeken. Más eredmények számítanak sikernek ott, ahol a rendszer befogadó és támogató, mint ahol az LGBT mozgalom súlyos korlátozások között működik. Az LGBT aktivizmus vizsgálatok a rendezvények, projektek elemzése azért is fontos, mert a téma szakirodalmilag jelenleg meglehetősen alulkutatottnak minősül. Kedvező jelenség viszont, hogy az aktivizmus definiálási folyamatában nemcsak a tudományos mezőn belül vannak kísérletek, hanem a kulturális, művészeti programok keretében is, ezért is érdemes vizsgálni ezek célkitűzéseit, tematikáját, dokumentációit.

Az LGBT aktivizmussal a téma alulkutatottsága mellett azért is érdemes lehet foglalkozni, mert – ahogy az a 2011-ben Írországból megrendezett Working Together nevű LGBT konferencia művészeti szemináriumán is elhangzott – egyre nagyobb teret nyer a mozgalmon belül. Az LGBT History Month 1997 óta átlépte az Amerikai Egyesült Államok határait, eljutott az Egyesült Királyságba, és Európa nyolc másik országába. A világ legnagyobb meleg színházi fesztiválja, az International Dublin Gay Theatre Festival (IDGTF) szintén az elmúlt nyolc évben nőtte ki magát, és egyre bővülő, inkluzív tematikájával egyre többeket vonz. A Working Together konferencia művészeti szekciójának résztvevői¹⁴⁶ azzal magyarázták az aktivizmus térnyerését, hogy a kulturális és művészeti kezdeményezések és alkotások képesek hatékonyan segíteni LGBT mozgalmon belül meghatározott célok elérését és kommunikációját, az olyanokat például, mint a csoporttal szembeni diszkrimináció csökkentése, a diverzitás, és az értékek felmutatása. A szeminárium során megszólaló művészek aktivista alkotói szemléleteket és csoportokat képviseltek, az aktivisták pedig olyan rendezvényeket és projekteket mutattak be, melyek teret biztosítanak az LGBT művészeknek és LGBT művészetnek, valamint az ezekkel kapcsolatos diskurzusoknak. Példákat hoz-

146 Working Together - Arts Stand Details: <http://www.lgbtdiversity.com/news-post.aspx?title=working-together-arts-strand-details-announced-cork-dec-2nd>

A szeminárium során bemutatott művészek, egyesületek és projektek: LGBT History Month Scotland, Engaging Hearts and Minds - Changing Attitudes Project, Ins. A. Krominga interszexuális művész, a corki filmfesztivál LGBT inkluzív politikája, a Challenging Prejudice – Changing Attitudes Towards LGBT People in Scotland Project, illetve a Thesispopbaby nevű színházi egyesület, mely a populáris, az ellen-, és a queer kultúra, valamint a magas művészet szféráit egyesíti.

tak az LGBT és a kulturális szféra összefogásaira, válaszlehetőséget mutatva fel arra a kérdésre, hogyan segítheti az LGBT csoporttal szembeni negatív attitűdök legyőzését, az információhiány oldását és a csoport belső megerősítését az aktivizmus. Az LGBT History Month Scotland programsorozat bemutatása egyike volt a legátgondoltabb koncepcióknak, és a legnyitottabbnak arra, hogy kulturális gyakorlatait más egyesületekkel is részletesen megossza: erről tanúskodik az általuk vezetett, uniós forrásokból finanszírozott kétéves Engaging Hearts and Minds Project is, melynek célja a „történelmi hónap” megvalósítása Európa minél több országában. A szeminárium során megismert aktivizmus fogalom széles perspektívája erősen hatott a saját aktivizmus-felfogásomra. A kutatásom során készített interjúkban további válaszokat kerestem arra, mi állhat az LGBT aktivizmus térnyerése mögött. A válaszadók kiemelték az LGBT szféra anyagi támogatottságának javulását, ami azt eredményezi, hogy az egyesületek több forrást tudnak művészeti és kulturális célokra fordítani. Több országban a mozgalom térnyerésével, a társadalmi elfogadottság növekedésével magyarázták ezt a folyamatot, illetve a szolidaritásra építő nemzetközi kapcsolatokkal az LGBT szférán belül.

Az aktivista kezdeményezésekről előzetesen az állapítható meg, hogy jól meghatározott társadalmi és csoporton belüli célkitűzésekkel rendelkeznek, törekednek a széles körű összefogási formák megvalósítására, valamint a kulturális és művészeti mező becsatornázására. Megfigyelhető az erős és tudatos diverzitás, mind az identitással, mind a művészettel kapcsolatos kérdések esetében. A megközelítési módok változatossága a műfajok keveredésében, a klasszikus és tömegkultúrához kapcsolódó műfajok egy platformon kezelésében érhető tetten. Az aktivizmus azonban nemcsak a művészet eszközeivel él, hanem reprezentálja a kulturális iparágakban létrejövő produktumokat is, melyek szintén erős reprezentációs funkcióval és identitásformáló hatással rendelkeznek, és gazdagíthatják az LGBT csoport kulturális és történelmi ujjlenyomatainak sorát. A tematikai gazdagság háttérben az eltérő preferenciák kielégítésére szolgáló törekvések és a reprezentációs funkció egyaránt megjelennek. Az LGBT aktivizmus diverzitásának tükrében felmerülhet az a kérdés, hogy a felfogásokban, és gyakorlatokban megjelenő különbségek ellenére lehet-e egységes LGBT aktivizmusról beszélni, vagy csak egymással párhuzamosan működő LGBT aktivizmusokról. A kérdés úgy is megfogalmazható, hogy a kortárs

LMBT mozgalom művészeti aktivizmusán belül ki-kristályosodnak-e önálló kategóriák, vagy a különböző mozgalmi és művészeti megközelítések azonos platformon működnek? Írásom célja, hogy a példákön keresztül bemutassa az LMBT artivizmust, az artivizmus megvalósítási lehetőségeinek feltárását, illetve megpróbáljak rámutatni arra, hogy a művészetén keresztül aktivizmus vizsgálatába milyen tudományos megközelítéseket lehet, és érdemes becsatornázni.

Módszertan

A fentiekben ismertetett kérdések vizsgálatához írásomban azt az ismeretanyagot összegzem és elemzem, melyet az elmúlt három év során szereztem meg az LMBT artivizmusról, az LMBT szféra kulturális és művészeti tevékenységéről, tendenciáiról. A szakirodalmi háttéranyag mellett a szférában megszerzett hazai és külföldi munkatapasztalatra, valamint a különböző rendezvényeken való résztvevő megfigyelésre építetek leginkább. 2011 szeptembere és 2012 júliusa között a Youth in Action – European Voluntary Exchange Program keretében Írországból önkénteskedtem egy Dundalk Outcomers nevű LMBT egyesületnél, ahol főleg kulturális és rendezvényszervezési feladataim voltak. A munkám miatt számos konferencián, stratégiai megbeszélésen és projekt-találkozón volt alkalmam részt venni, így jutottam el a dolgozat egyik kiinduló pontjaként szolgáló Working Together konferencia művészeti szemináriumára is. Az ír és a magyar LMBT élet egyik legnagyobb különbsége, hogy kint a legtöbb kisvárosban is van meleg élet, mint ahogy Pride fesztivál is. Dublin gazdag és változatos LMBT élete kiváló lehetőségeket nyújtott arra, hogy LMBT kultúrával és művészettel kapcsolatos rendezvényeken vegyek részt, ezek közül is a legkiemelkedőbb a világ legnagyobb színházi fesztiválja, az International Dublin Gay Theatre Festival volt. 2012 februárjában egyhetes tanulmányúton vettem részt Skóciában, hogy az LGBT History Month Scotland rendezvényeit látogassam és dokumentáljam. Májusban az Európa egyik LMBT fővárosában, Brightonban volt alkalmam egy feminista, queer, LMBTQ művészeti konferenciát meghallgatni. Az Írországból töltött hónapok alatt akadémikusokkal, aktivistákkal, aktivistákkal, művészekkel, és kulturális menedzserekkel volt alkalmam megismerkedni és gondolatokat cserélni. A konferenciák kísérő rendezvényeiként kiemelkedő

vizuális projekteket ismerhettem meg; több olyan eseményen is részt vettem, melyek az artivista „best practice” átadására épültek és különböző kezdeményezéseket mutattak fel.

A 2012-es TDK dolgozatomban rendszereztem és elemeztem tapasztalataimat, bemutattam a megismert artivista rendezvényeket, és projekteket, vizsgáltam ezek funkcióit; célkitűzéseiket mentén kategóriákat alkottam a társadalmi és a művészeti törekvések szerint; elemeztem a szervezésben megvalósuló összefogási formákat is.

A magyar LMBT szférával 2010-ben kerültem kapcsolatba, az akkori TDK dolgozatom anyaggyűjtési fázisában, ekkor kezdtem el megismerni a legfontosabb kulturális és művészeti rendezvényeket, törekvéseket, az egyesületek képviselőit, valamint azokat a tereket, amelyek otthont adnak az LMBT életnek. Interjúkat készítettem a zenei élet területén tevékenykedő szervezőkkel, az akkor készült beszélgetések anyagát a „Népszerű kultúra és identitások” nevű egyetemi szeminárium keretében elemeztem újra, abból a szempontból, hogy az ízlésbeli különbségek, valamint az alternatív és a mainstream LMBT csoportok kialakulása mögött milyen társadalmi jelenségek húzódnak meg. A hazai rendezvények közül fontos tapasztalatokkal szolgált a Leszbikus Identitások Fesztiválja (LIFT); a Budapest Pride, valamint a 2012-es budapesti Eurogames.

2012-ben a Labrisz Egyesület, valamint a Hátér Társaság csatlakoztak az Engaging Hearts and Minds projekthez, melynek képviselőjeként Ljubljanában részt vettem az LGBT History Month szervezését előkészítő egyhetes tréningen. Ennek keretében áttekintettük a különböző országok LMBT kulturális és művészeti gyakorlatait, és elméleti szinten is megvitattuk ezek alkalmazhatóságát és körülhatárolását. Az LMBT Történelmi Hónap szervezőjeként részt vettem a programstruktúra tervezésében, a partnerszervezetek bevonásában, illetve a reklámanyagok üzeneteinek kidolgozásában, valamint a nemzetközi kapcsolattartásban. A hónap során Összművészeti Kocsmaparty címmel szerveztem artivista rendezvényt.

A dolgozat megírásában a legnagyobb nehézséget az LMBT artivizmus szempontjából releváns szakirodalom szűkössége okozta. A konferenciákon és egyéb rendezvények során megszerzett ismeretek ezért is nagyon fontossá váltak. A magyar és külföldi LMBT artivistákkal és aktivistákkal folytatott háttérbeszélgetések, interjúk, levelezések, informális találkozók és szervezői megbeszélések

szintén elengedhetetlen tapasztalatokkal szolgáltak, ahogy a szóróanyagok, programfüzetek, rendezvény honlapok is. További kihívást jelentett az, hogyan lehet egyszerre kutatói és szervezői szemmel is értékelni az LGBT szféra eseményeit. Az aktivista tevékenység nagyban megkönnyítette az információkhoz hozzáférést, valamint a szakértők, művészek elérését, és a szervezés során belülről ismerhettem meg a különböző aktivista gyakorlatok hátterében meghúzódó felfogásokat. Ugyanakkor ezeknek a tapasztalatoknak az objektív, tisztán tudományos szempontrendszerű értékelését megnehezítette ez a pozíció.¹⁴⁷

Az LGBT aktivizmus tudományos vizsgálata

Már a bevezetőben is utaltam arra, hogy az aktivizmus vizsgálatában a szakirodalmi háttér szűkössége miatt felértékelődik a jelenséget példázó kezdeményezések elemzése, összehasonlítása, valamint a kísérlettel a karakterisztikák, kategóriák megtalálására. Az aktivizmus jelentését folyamatosan keresik az LGBT szférán belül, számos aktivista rendezvény művészeti programja tudományos diskurzusokkal egészül ki, melyek az aktivizmus mellett olyan kérdéseket vizsgálnak, mint az LGBT művészet, vagy alkotók kérdése. Ilyen az International Dublin Gay Theatre Festival, mely a versenyprogram mellett egy rangos meleg színházi szemináriumnak is évről évre teret ad; vagy a Civil Partnerships Conference, ahol a tudományos program mellett vizuális művészeti projektek voltak megtekinthetőek. Az aktivista rendezvényeket társadalmi célkitűzéseik miatt érdemes művészeti és mozgalmi szempontok alapján is vizsgálni.

A szakirodalmi keret felépítésekor, az LGBT aktivista tanulmányok hiányában érdemes felfedezni a határterületeket, hiszen az LGBT stúdiumok körében jelen vannak például azok a kutatások, melyek a kulturális és művészeti reprezentációkat állítják a középpontjukba. Érdemes röviden összefoglalni azt, hogy ezek kérdések hogyan lettek a tudomány részei. Az 1970-es években jelentek meg azok az akadémiai vizsgálatok, melyek a kü-

lönböző identitásokat, etnikai csoportokat, illetve a társadalmi nemet tették vizsgálatuk tárgyává. A homoszexualitással kapcsolatos kérdések tudományos kutatásának Eszenyi Miklós történész szerint nagy lendületet adott a pszichiátria, a szociológia és a kulturális antropológia fejlődése. A területet erős interdiszciplinaritás jellemzi: a filozófiai, történelmi, antropológiai, szociológiai, etnikai tanulmányok, valamint a művészettörténettel, irodalommal, és a kultúrával kapcsolatos elméletek egyszerre vannak jelen ebben a mezőben. Az LGBT kutatások köre folyamatosan bővül, a terület keresi a helyét a tudományágak között és azokon belül. Változik az is, hogy milyen tudományágak, milyen aspektusból közelítik meg a területet, valamint, hogy ezek mennyire hangsúlyosak a mezőn belül: korábban a pszichiátria, a büntetőjog, az etikával és moralitással kapcsolatos megközelítések domináltak benne, mára ez a kör jelentősen kibővült. Az interdiszciplináris elméletek jellemzője, hogy egy sajátos, LGBT nézőpontot alkalmaznak, mely tartalmazza az LGBT emberek, csoportok perspektíváit, tapasztalatait.

A következő kérdés az lehet, hogy ebben a mezőben mikor jelentek meg a kulturális kutatások: Eszenyi Miklós kifejti, hogy az 1970-es években alakult ki a homoszexualitás kutatásának hármas rendszere. Az első az empirikus-szinkronikus terület, mely az egyéni magatartások és attitűdök felől közelíti meg a szexuális orientáció leírását. A második a történelmi-komparatív terület, ahol a történelem mellett a biográfia, és az antropológia kap szerepet. A kulturális reprezentáció a harmadik, mely a homoszexualitást mint művészeti, tömegkulturális és média-témát vizsgálja. Az alkotások e kategóriákon belül osztályozhatóak alkotójuk szexuális orientációja alapján. Eszenyire hasonlóan az angol szociológus, Kenneth Plummer is próbálkozott a korszakok megállapításával a leszbikus és meleg elméleteken belül. Elméletét Kalocsa Csilla idézi: a legkorábbi kutatások a férfi homoszexualitást állították a középpontjukba, a legújabbak pedig a legkülönbözőbb LGBT identitások feltárása köré épültek. Ezek közé ékelődik be az aktivizmus szempontjából legjelentősebb irányzat:

„a nyolcvanas években két új területen is elindult a kutatás: a kritikai kultúrakutatás és az AIDS kutatás keretei között. A meleg és leszbikus kultúra térhódításával lehetővé vált, hogy ezek az elméletek a meleg és leszbikus kulturális reprezentációt újfajta módon, a kulturális főárammal szembeni viszonyukat hangsúlyozva

147 Ez a probléma nem csak a szexuális orientációk mentén szerveződő közösségek esetében léphet fel. Jellemzően ott vannak a szubkulturális és ifjúsági kutatásokban, a zenei közösségek vizsgálatában is. A témáról, és az „insider” és „outsider” kutatás kérdéseiről érdemes elolvasni Paul Hodkinson *Insider Research in the Study of Youth Cultures* című tanulmányát.

elemezzék. A szintén a nyolcvanas évekre tehető AIDS-krízis sok kutatónak és elméletalkotónak szolgált vizsgálati tárgyként” (Kalocsai 1998).

Az AIDS-aktivizmus kutatásának azért is fontos szerepe van az artvizmus kutatásában, mert az AIDS köré épülő mozgalom gyakran használta a művészetet ellenállási formaként.

Összefoglalva, az LMBT artvizmus vizsgálatakor a művészeti, mozgalmi, társadalmi tényezőkre egyaránt figyelmet kell fordítani. Az LMBT artvizmus tárgyalása több tudományos diskurzusba is beillik, ilyenek például a művészettörténet, művészetfilozófia, a társadalmi nemmel, szexualitással kapcsolatos kutatások, a társadalom- és médiaelmélet, valamint az irodalom- és a történelem-tudományok.

A kulturális és művészeti tevékenységek megjelenése az LMBT mozgalomban

Amikor az artvizmus térnyeréséről beszélünk, fontos megemlíteni azt is, hogy a művészet, mint kifejezési forma szinte a kezdetektől az LMBT mozgalom részét képezi.

A Stonewall-lázadás hatása az LMBT művészetre

A Stonewall-lázadásra szokás a meleg és leszbikus mozgalmak gyűjtőpontjaként tekinteni, emellett az esemény a meleg művészet alakulása szempontjából is jelentős dátum. Az eseményeket a következőképpen írja le Warren Johansson:

„Ez az esemény, amelyre az 1969. június 27-étől június 30-áig tartó hétvégén került sor New York városban, nem annyira önmagában fontos, mint inkább azért, mert a „gay liberation” mozgalom öntudatos fellépését jelképezi. Azóta e jelképet annyira sikeresen népszerűsítették, hogy nagyrészt elfeledetté válik a homoszexuális felszabadításért küzdők sok évszázados, szívszorítóan lassan kibontakozó és fáradtságos munkássága. A Stonewall-lázadás a rendőri zaklatásokkal szembeni spontán megnyilvánulás volt, amelyek a New York-i rendőrség korszerű erkölcsrendészeti járőrszolgálatának létrejöttét követően érték a homoszexuális közösséget. A lázadás önmagán messze túlmutató, az egész országra kiterjedő jelenség kiindulópontja lett – ez a melegek jogaiért folyó politikai szervezkedés új, jól látható és tömegeket magával ragadó formája, ami

alapvetően haladta meg az 1950-es és 1960-as évek félénk, félig-meddig titkos homofil mozgalmát” (idézi 1994:408).

A Stonewall-lázadás átalakította a meleg művészetet: jól megkülönböztethetőek egymástól a lázadás előtti és az azutáni művek. Megváltozott a meleg alkotások témavilága, művészeti eszköztára és kifejezésmódja. A korábbi művekben a homoszexuális tartalom lehalkított, a művészek dekódolták üzeneteiket, tartva a következményektől. A művek igazi tartalma így csak a rejtett üzenetek megtalálása és lefordítása után volt elérhető, ezt a felfedezést segítette a szerző orientációjának ismerete, mert ez a háttér-információ sugallta, hogy mögöttes tartalmat kell keresni a műben. Stonewall után nőtt a homoszexualitást vállaló alkotók és az explicit művek aránya, ennek hatására pedig egyre szélesebb közönség számára váltak elérhetővé és értelmezhetővé ezek a tartalmak, melyek olyan világokat, tapasztalatokat, érzéseket tettek láthatóvá, melyek korábban elérhetetlenek voltak. A problémák, érzelmek, értékrendek megjelenítésének mind az LMBT csoporton belül, és azon kívül is jelentős szerepe van, például az (ön)megismerés és identitáskialkotás folyamatában.

Nemcsak tematika, hanem a kifejezési formák is megváltoztak a lázadás után, amiben nagy szerepe volt a korabeli New York szubkulturális életének:

„Jórészt az ott letelepedett emigráns művészek jóvoltából New York város az 1940-es években az avantgárd kultúra egyik fő központja lett. A száműzöttek s menekültek magukkal hozták Európából a tekintély kigúnyolásának bohém hagyományát, és új életet leheltek a Greenwich Village-re mindig is jellemző, a konvenciókra fittyet hányó nonkonformitásba. A New York-i absztrakt expresszionisták, élükön a költő-kritikus Frank O’Harával, festményeikkel, a maguk látszólagos zűrzavaros, „csepegtető” stílusával elborzasztották az etablimentet. Megjelent a pop-art, amelynek fő szentélye Andy Warhol „gyárában” volt. New York adott otthon a kísérletező új amerikai mozinak is, amelynek „boudelaire-i” filmjei – nem egyetlen közülük meleg rendeztek – rendkívül finom, költői stílusban mutatták be az alvilág sokszínű forgatagát. A MacDougal utca, a népzene vibráló, gyakran fülsiketítően hangos központja alig két háztömbnyire volt a Stonewall Inn-től. Végezetül Londonnal egyetemben New York adott otthont a hagyományokkal szakító színművészeknek is: a jórészt alig egy tucat nézőt befogadó Off-off-Broadway színházak tucatjai jöttek létre a környéken. A produkciók időnként egészen merészek voltak, nem riadván vissza a meztelenség

és az obszcenitás ábrázolásától sem. A Stonewall-lázadásban, amelyben több olyan transzvesztita is részt vett, aki az avantgárd színházak környezetéhez tartozott, e kulturális irányzatok összetalálkozására tükröződött. (...) New York a radikális tradíciók befogadó városaként kezdett el működni, annak ellenére, hogy a lázadást megelőző homofil mozgalmakban nem sok szerep jutott neki. Az 1960-as évek végén ez a tradíció összeolvadt az ellenkultúrával, melynek földrajzi központja és jelképe Greenwich Village volt. Ez az ellenkultúra nyíltan fellázadt a „tiszteletre méltó” amerikai középosztály értékei ellen, és az általa táplált gondolkodásmód idővel még a homoszexualitással szembeni intolerancia régi keletű és megdönthetetlennek hit tabuját is le tudta dönteni” (Tóth 1994:410).

Az AIDS krízis ébredése

A krízis felrázó erejét többek között az adta, hogy nem válogatott a társadalmi osztályok és gazdasági pozíció szerint, nem lehetett osztályproblémaként kategorizálni. A tehetős, meleg, fehér férfiak ugyanúgy nem jutottak megfelelő ellátáshoz, mint a munkásosztálybeliek. Ez a helyzet átstrukturálta az aktivista csoportok összetételét, új embereket mozgósított.

Az AIDS mozgalmak esetében is jelentős szerepe van az LMBT és a művészeti szféra összefonódásainak, az AIDS aktivizmus örökölte át a meleg jogi mozgalmak művészeti gyakorlatait. A művészeti eszközök mozgalomba integrálódásában jelentős szerepet játszott az, hogy a nagyvárosi meleg művészek is érintettek voltak, a tiltakozó akciók használták az általuk birtokolt művészeti kompetenciákat. Jelentős kulturális tökékek csatornázódtak be a mozgalomba, a figyelemfelhívó akciók megvalósításához a kezdetektől számos modern, és alternatív művészeti formát alkalmaztak, például a performance műfaját. A leszbikusok a feminista mozgalomból szintén számos ellenállási taktikát hoztak át erre a területre, szerepet vállaltak a polgári engedetlenségi és direkt akciók, demonstrációk és felvonulások szervezésében.

Joshua Gamson „*Silence, Death, and the Invisible Enemy*” című tanulmányában az AIDS-aktivizmus működéséről, akcióiról ír, ezen belül kiemeli az ACT UP csoport megalakulását, mely megerősítette és látványossá tette az AIDS elleni küzdelmet. Az ACT UP keverte a különböző technikákat, felbontotta a hagyományos művészeti és

műfaji kereteket, és eltávolodtak a tradícióktól. Tevékenységük határsértőnek számított, és gyakran sértette a közízlést például azzal, hogy színpadot osztoztak, nyíltan beszéltek a szexualitásról. Akcióikkal jellemzően olyan eseményeket és helyszíneket vettek célpontba, melyeket áthatott a középosztálybeli amerikai életérzés.¹⁴⁸ Igyekeztek azt a látszatot kelteni, hogy a városi térben nincsenek „tisza” helyek, tudatosították, hogy mindenhol jártak már homoszexuálisok, és AIDS fertőzöttek. A házfalakra, telefonfülkékre „Megérintette egy AIDS fertőzött” feliratú matricák, firkák kerültek; hasonló szövegezésű üzeneteket rejtettek el kabátzsebekben, merészen éreztetve a betegség közelségét, észrevehetetlenségét. Emlékműveket, heteroszexuális bárok hamutartóit tekerték körül óvszerrel, gyomirtóval hagytak üzenetet a pázsiton, graffitivel a falakon. Plakátokon és szalagcímeken tiltakoztak a kormányzat tétlenségével szemben, flyerekben és különböző mediatermékeken tették közzé nézőpontjukat. A camp humornak fontos szerepe volt az üzenetek megfogalmazásában, ironikus dalszövegek születtek például a „rossz melegek életéről”, melyek kifordítva, parodizálva tartalmazták azokat a sztereotípiákat, tévhiteteket, melyeket a többségi társadalom vetít a melegekre. A határátlépés egyik legerősebb eszköze a vérszimbólum használata volt: a homoszexuálisok az AIDS miatt nem adhattak vért, a kormány rendeleti szinten ki akarta zárni a fertőzésveszélyes vért az ország vérkeringéséből. Az aktivisták olyan akciókkal reagáltak erre a rendeletre, melyek során különböző helyszíneken terítették fecskendőkből a vért, pólókon, orvosi köpenyeken, plakátokon mutatták fel azt. A vérral terjedő betegség pa-

148 A „mainstream” Amerika szimbólumai ellen gyakran felléptek: rendszeresen megjelentek például kosárlabda mérkőzéseken, mely az amerikai sport szimbólumának számít. Keresték az olyan helyzeteket, ahol a középosztálybeliek túlsúlyban vannak, mert ez volt az a réteg, mely legjobban hitt abban, hogy az ő környezetüket nem érinti az AIDS. Keresték a nyílt konfrontáció lehetőségét, politikai és társasági rendezvényekre szivárogtak be, hogy ezeket megzavarva nyilvánosságot is kapjanak. Az AIDS-aktivizmus azzal ért el nagy hatást, hogy olyan embereket állított a frontvonalába, akik nem feleltek meg a homoszexuálisokkal és az AIDS-betegekkel kapcsolatos sztereotípiáknak. Ilyenek voltak a középosztálybeli fehér aktivisták, akik neveltetésüknek köszönhetően ismerték a célcsoportot, megfelelő kulturális készlettel rendelkeztek, ami lehetővé tette a hatásos konfrontációt. A kulturális töke becsatornázódása tehát meghatározó volt a mozgalom hatékonyságának szempontjából.

ródiájaként született meg az a vámpír figura is, Dannemeyer Vampire, aki a vérteszelés vérszíváshoz való hasonlításának szimbóluma lett (Gamson 1998:361). Az alternatív ábrázolásmódok kifejezték a csoport szembenállását a domináns kultúrában megjelenő AIDS reprezentációkkal és az elhallgatással szemben. Nemcsak új szimbólumok jöttek létre a mozgalomban, hanem a korábbiak is előkerültek, bizonyos esetekben megváltoztatott, kifordított tartalommal. A legerőteljesebb újraértelmezésnek a rózsaszín háromszög esetét érzem: az egykori náci szimbólum több plakáton is megjelent, mint figyelemfelkeltő elem, vagy csoportmetafora.

A kulturális és művészeti tevékenységek, rendezvények kulcsfontosságúak voltak a mozgalomban, ezek közül is kiemelt szerephez jutott a színház (Gamson 1998:355), a színházi gerilla-akciók, és az olyan szimbolikus megmozdulások, mint a „die-ins” akciók. Ezek során egymást testét rajzolták körbe krétával a földön, gyilkossághoz hasonló helyszínt alkottak, és nyíltan megnevezték felelősként a kormányt, amely nem törődött azzal a ténnyel, hogy minden félórán meghal egy fertőzött. Sok, egymással ellentétes célkitűzés kapott helyet az AIDS és az LGBT mozgalmakban: cél volt a homoszexualitás deviancia-képzetének legyőzése és egy pozitív csoportreprezentáció kialakítása, másrészt taktikaként alkalmazták a negatív címkék látszólagos elfogadását, és átfordítását. Építettek a kívülről jövő stigmákra, megbélyegző szimbólumokra, melyeket kisajátítottak és átértelmeztek. Elismerték melegségüket, lesbikusságukat, de kikötötték, hogy ez nem olyan jelentéseket takar, mint amelyeket kívülről tulajdonítanak ezeknek a fogalmaknak. A címkék felvétele és átfordítása viszont nehezebbé tette a csoporttal való azonosulást és a csatlakozást azok számára, akikre ezek a meghatározások egyáltalán nem illettek sem eredeti, sem kifordított jelentésükben. A tevékenységek megkövetelték, hogy a befogadó ismerje a szimbólum eredeti és új kontextusát is. A kifordított szövegek, az önirónia, a különbözőség hangsúlyozása megnehezítették a homoszexualitás normalizálására tett törekvéseket, melyekkel a meleg mozgalom próbált élni a meleg állampolgári jogait, és heteroszexuálisokkal való közös tulajdonságait hangsúlyozva.

A Stonewall-lázadás után a meleg és lesbikusok olyan harcos ellenállási taktikákat kezdtek alkalmazni, melyeket a fekete és a háborúellenes mozgalmak is használtak, és ez kiterjedt a művészeti

tevékenységeikre is, nem csak az aktivizmusra.¹⁴⁹ Az 1960-as évek mozgalmi mentén olyan új műfajok és kulturális formák jöttek létre, mint a populáris zene, mely szoros kapcsolatba került az ifjúsági kultúrával. A public art, a közösségi, illetve a részvételre épülő alkotás fogalmai is a hatvanas években jöttek létre, és szorosan kapcsolódtak a korszak mozgalmához, melyek azonnal a politikai céljai szolgálatába állították az új műfajokat. A művészeti és mozgalmi jelenségek tehát a kezdetektől jelen vannak, és egymást generálják.

Az LGBT aktivizmus célkitűzései

A következőkben azt mutatom be, hogy a különböző rendezvények és projektek elemzése során milyen célkitűzésekkel találkoztam, és kísérletet teszek arra, hogy csoportosítsam ezeket a törekvéseket. A 2012-ben írt Tudományos Diákköri Dolgozatomban több olyan artista jegyekkel rendelkező kezdeményezést is részletesen bemutattam, melyek saját művészeti megközelítéseiken keresztül valamilyen LGBT csoporttal kapcsolatos üzenetet közvetítenek. A fejezet megírásában, és a kategóriák felállításában – releváns szakirodalom hiányában – legnagyobb mértékben ezekre a tapasztalatokra hagyatkoztam.

Az artista alkotásokban és programokban felfedezhető célkitűzések egyik csoportosítási lehe-

149 Mint ahogy azt többek között Stuart Hall is kifejti, a hatvanas évek mozgalmi decentralizálták a szubjektumot. Ilyenek voltak a feminizmus, a diákmozgalmak, a háborúellenes szerveződések, az ellenkultúra ifjúsági mozgalmi, az emberjogi küzdelmek, a harmadik világ forradalmi megmozdulásai, valamint a békemozgmak. Ezek ébredését az 1968-as évhez lehet kötni. A mozgalmakban közös pozíciók és célok jelentek meg, és egyúttal az identitásra is hatással voltak. Az identitás-politika megjelenésének hajnala volt az időszak, ahol a mozgalmak összekapcsolódtak az identitásokkal: feminizmushoz a nőiséggel; a faji küzdelmekhez a feketékkel; a háborúellenesség a békeharcosokkal; a meleg jogi küzdelmekhez a homoszexuálisokkal. Az így létrejövő identitások megkérdőjelezték és átrajzolták a nyilvános és a privát közötti határvonalakat. A politika személyessé változott, a társadalmi élet új küzdőterekkel bővült, olyanokkal, mint a család és szexualitás, melyekről korábban elképzelhetetlen volt, hogy megjelenjenek a társadalmi diskurzusokban. Kialakult a nemmel rendelkező szubjektum, új megvilágításban kerültek felszínre a nemek közötti különbségek, megkérdőjeleződött a nők társadalmi helyzetének akkori állapota. A szubjektivitás, az identitás, sőt az identifikáció folyamata is átpolitizálódott.

tősége az, ha megvizsgáljuk, melyek azok az üzenetek, melyek valamilyen mozgalmi, a társadalmi aktivizmussal kapcsolatban álló célt fogalmaznak meg; és melyek azok, amik művészeti célkitűzéseket fogalmaznak meg. Utóbbi kategória azonban nemcsak önállóan, az aktivista célok mellé rendelve értelmezhető, hanem azok egyik alcsoportjaként is. Ennek oka, hogy a művészet nemcsak eszköze, formája az aktivista célkitűzések kifejezésének, hanem gyakran a művészettel kapcsolatban is megfogalmazódnak önálló törekvések: ilyen például az LMBT művészek láthatóságának növelése, vagy az LMBT művek beépítése a domináns kulturális kánonba.

A következő csoportosítási lehetőség az, hogyha különválasztjuk a célkitűzéseket aszerint, hogy kikre, tehát milyen célközönségre kívánnak hatni. A hatáskörök vizsgálata alapján elkülöníthetők:

1. Csoporton belüli célok: ezek elsősorban az LMBT esernyőfogalom alá tartozóknak akarnak valamilyen üzenetet közvetíteni, akár az egyén, akár a csoport szintjén.

2. Csoporton kívüli célok: ide sorolhatóak azok a kezdeményezések, melyek általában véve értelmezett többségi társadalomra kívánnak hatni; illetve azok a célkitűzések is, melyek a csoportok közötti összefogást kívánják elősegíteni, ösztönözni.

Természetesen a téma és a célközönség szerinti csoportosítások elemezhetőek egyszerre az egyes rendezvények, vagy projektek esetében, ennek eredményeként olyan alcsoportok hozhatóak létre, mint például a csoporton belüli művészeti törekvések, vagy a csoporton kívül ható aktivista célkitűzések, stb.

A vizsgált rendezvények esetében különböző hangsúllyal jelentek meg az ismertetett kategóriák (a következőkben példákat hozok a lehetséges variációkra a célkitűzések meghatározása alapján). A *Civil Partnerships* konferencia esetében a csoportok közötti összefogás erősítésének szándéka jelenik meg egy specifikus művészeti cél elérése érdekében: a queer és a feminista alkotók összefogásától az alkotók azt várják, hogy műveik ez által erősebb reprezentációt kaphatnak majd a művészeti mezőn belül, mivel együtt nagyobb láthatóságot érhetnek el, és hatékonyabban léphetnek fel a kirekesztés ellen. A kisebbségi alkotócsoporttal együttműködésének kialakítását, a közös stratégiák kidolgozását ennek eszközeként tekintik. A konferencia előadói az összefogás pozitív példájától és az alkotók megerősödésétől azt várják, hogy ezek az LMBT csoportokon belül is ösztönzőleg hatnak majd.

A konferencia mellett az *Engaging Hearts Project* is egy olyan kezdeményezésnek számít, mely nemcsak a kisebbségi összefogást ösztönzi, hanem azt is, hogy az LMBT szféra a kulturális és művészeti társulásokkal működjön együtt. A projekt művészeti és társadalmi célkitűzései megegyeznek az *LGBT History Month Scotland* rendezvénysorozat által megfogalmazott törekvésekkel. A projekt ezeket kiegészítve arra irányul, hogy a résztvevők (akik leggyakrabban az LMBT szférához tartozó önkéntesek, rendezvényszervezők és művészek) olyan ismeretekkel gazdagodjanak, melyek segítségével a saját országukban is meg tudják valósítani a kulturális rendezvénysorozatot, illetve hogy a lehető legmegfelelőbbben tudják kijelölni a rendezvény hangsúlyait. A projekthez tartozó egyhetes tréning során nem csak a tudományos szféra felé történő nyitást bátorítják a szervezők, hanem azt is, hogy maguk a résztvevők vitassák meg a rendezvény szempontjából releváns fogalmakat, az olyanokat, mint az LMBT művészet, illetve kultúra. Mint ahogy az a bevezetésben ismertetett példából is kiderül, az LMBT szférán belül időről időre létrejönnek olyan programok, melyek kifejezetten az aktivisták közötti tapasztalatcserét tartják kiemelt célkitűzésüknek. A már említett *Working Together* konferencia művészeti szemináriuma a művészeti gyakorlatokat a főbiák, a diszkrimináció, marginalizáció legyőzésének eszközeként mutatta fel. Az aktivizmus lehetséges funkciói közé sorolják többek között azt, hogy a művészeti programok segíthetik az LMBT csoport sokszínűségének felmutatását. A csoporttal kapcsolatos témák felvonultatása, a csoporthoz tartozó alkotók felvonultatása, és munkásságuk értékeinek hangsúlyozása nem csak a csoporton kívül lehet jótékony hatású. Az LMBT egyesületekben dolgozó aktivisták beszámolóiból az derült ki, hogy a művészeti rendezvények egyéni szinten is pozitív hatásúak, csökkentik az egyén láthatatlanság-érzetét, a segíthetnek az elszigeteltség érzésének leküzdésében, illetve oldhatják a csoporttal kapcsolatos negatív sztereotípiák által keltett szorongásokat azáltal, hogy másfajta reprezentációt mutatnak fel. Nem utolsósorban pedig a művészeti rendezvények a közösségépítés platformjaként is funkcionálhatnak, bekapcsolódási lehetőséget nyújtva az új tagok számára.

A konferencián is bemutatkozó *LGBT History Month Scotland* nevű rendezvénysorozat kifejezetten a kulturális és művészeti programok segítségével akar fellépni a társadalmi elfogadottság növelése érdekében, és azért, hogy csökkentsék a társadalomban meglévő főbiákat, melyek az LMBT csoport

hátrányos megkülönböztetésének egyik legfontosabb okai. A kultúra és a művészetek kommunikációs eszközökként funkcionálnak, a diszkrimináció, marginalizáció, láthatatlanság, és negatív láthatóság elleni fellépés módszerei. A társadalmi célkitűzések köre tehát igen széles, nagyban fedik az LMBT politika törekvéseit, ezek mellett a rendezvénysorozat sajátossága a jól körvonalazott művészi koncepció is: ösztönzik azokat az alkotásokat, előadásokat és programokat, melyek a történelem, kultúra és művészet specifikusan LMBT kontextusait kívánják bemutatni. A művészeti megközelítések, műfajok tekintetében nem előírók: nagyon sokféle rendezvénytípus fér meg egymás mellett az egyhónapos rendezvénysorozatban, kezdve a klasszikustól a kortársig, a közösségi alkotástól egészen az akadémikus diskurzusokig. Az egyhetes skóciai tanulmányutam során a rendezvények és kísérőprogramok látogatása mellett alkalmam nyílt interjút készíteni a rendezvénysorozat akkori igazgatójával, Dr. Amy T. Murphy-vel, akivel többek között a rendezvény csoporton belüli funkcióit elemeztük részletesen. Fontos tudni, hogy a programsorozatot koordináló LGBT Youth Scotland nevű LMBT egyesület egy olyan esernyőszerkezet, mely az LMBT politika számos területét lefedi, és ezek mellett kiemelten foglalkozik a csoporttagok, és a fiatalok támogatásával. A multifunkciós egyesület tehát pontos elképzelésekkel rendelkezik arról, milyen igények fogalmazódnak meg a csoporton belül, mik a legfontosabb kérdések és problémák, melyekkel foglalkozni kell, illetve kezdeményezéseikre közvetlen visszajeléseket kapnak az egyesület látogatóitól. A rendezvény szervezői fontosnak tartják azt, hogy programjaikkal egy olyan képet közvetítsenek a csoporttagok felé, ami az értékeket és a megerősítést hangsúlyozza. Fontos, hogy nem csak az egyének és a csoport erősítése a céljuk, hanem az integráció ösztönzése is, meg akarják óvni a tagokat attól, hogy „csak a csoporton belül éljenek”. Az önkifejezés, a tapasztalatok megjelenítése és feldolgozása érdekében erős alkotásösztönző tevékenységet folytatnak. Nem csak az individuális, hanem a közösségi alkotást is bátorítják, ezért például kiállítások formájában jelenítik meg a történetgyűjtésre és mesélésre építő tréningek során létrejövő képzőművészeti alkotásokat, montázsokat és írásműveket. Az LMBT emberek által létrehozott értékes alkotások, vagy a hozzájuk fűződő változásokra, felfedezésekre való figyelemfelhívás mellett azt is hangsúlyozzák, hogy az ismert személyeken kívül is jelen voltak az LMBT emberek a társadalomban, és hogy ez a jelenlét szintén hoz-

zájárult a történelem alakulásához. Azzal érvelnek, hogy már emiatt sem szabad úgy kezelni az LMBT emberek ügyeit, mint partikuláris érdekeket, ezért a rendezvénysorozattal lehetőséget szeretnének biztosítani az együttes kiállásra, a támogatói szándékok kifejezésére. Az LGBT History Month Scotland nem csak az ország határain belül kíván hatni, éppen ezért segít szervező egyesületük más országokat a rendezvénysorozat megvalósításában. Ahogy az talán a leírtakból is kiderül, ez volt az a rendezvény, mely a legtöbb célkitűzés kategóriába besorolható.

Az International Dublin Gay Theatre Festival ettől sokkal specifikusabb megközelítést alkalmaz: a művészeti ágak közül kifejezetten a színházra fókuszálnak, a programstruktúrába beválasztott előadásokon keresztül az LMBT csoporthoz tartozó színházi alkotóknak, és az LMBT témájú színpadi műveknek szeretne nagyobb láthatóságot biztosítani. Koncepciójuk szerint erre azért van szükség, mert az általános művészeti szférán belül kevés figyelmet kapnak ezek az alkotók és alkotások, sőt sok esetben szándékosan szorítják ki őket abból. A fesztivál az első években csak a meleg férfiakra fókuszált, de ez mára megváltozott, a program inkluzív lett az LMBT csoport más részcsoportjaival szemben is, a szervezők a programstruktúra kialakításában az elmúlt évek során egyre több figyelmet fordítottak arra, hogy minél több részcsoport érezze magát megszólítva.

A célközönséget azonban sosem kívánták a melegekre, vagy az LMBT emberekre szűkíteni: a színház műfaját erős nyitási lehetőségként értékeli, hiszen a színház heteroszexuális „szerelmeseit” éppúgy meg kívánják szólítani. A szervezői koncepció szerint a „meleg színház jó színház”, és nem csak a csoporttagok számára hordoz értékeket és mondanivalót. Ezt a koncepciót évről évre egy színházi szeminárium keretében vitatják meg a szakértők, elismerve a kategória képlékenységét. Ez nem zárja ki azonban a szervezői koncepciók létezését a műsor megválasztásában, és engedi azt is, hogy a magas művészeti minőséget kritériumként kezeljék, hiszen arra a csoporton belül és kívül is hatalmas igény van. Az esztétikai, művészeti értékek elengedhetetlenek a célközönség megszólítása érdekében, önmagában kevésnek tartják a témát és a koncepciót. A csoportok közötti célok között szerepel a társulatok közötti kapcsolatok erősítése gyakran nemzetközi szinten is. A csoporton belül fontosnak tartják a kommunikáció javítását, valamint – akárcsak az LGBT History Month Scotland esetében – az ifjúsági aktivitást is.

A célkitűzéseken belüli kategóriaalkotás lehetséges, azonban a felállított csoportok határai nem élesek, sok esetben átjárhatóak, az elemek ezért gyakran összemosódnak, vagy egymásból következnek. A rendezvények és a projektek célkitűzései között számos átfedés figyelhető meg, nem csak az ismeretett kezdemenyezések esetében gyakori a célkitűzések széleskörű megfogalmazása, esetenként úgy, hogy az részben, vagy csaknem egészében magába foglalja az LGBT politika törekvéseit. Az alkotók (a láthatóság növelése mellett megfogalmazott) művészeti törekvései azonban ettől nagyobb változatosságot mutatnak, mint ahogy azt az LGBT perspektíva-építés, vagy a színházi, queer és feminista alkotók esetében láthattuk.

LGBT perspektíva-építés

Az LGBT művészeti perspektíva építések arra törekuszenek a témával foglalkozó kutatók és aktivisták, hogy felderítsék a csoport tapasztalatait megjelenítő műveket, illetve hogy felfedezzék azokat az alkotókat, akik az LGBT csoporthoz tartoztak.¹⁵⁰ Az alkotók és alkotások dokumentálása mellett fontos szerephez jut az összegyűjtött információk megismertetése: ennek a tevékenységnek nemcsak az internet, a kulturális iparágakban létrejövő produktumok adhatnak teret, hanem a különböző rendezvények is. Az LGBT művészeti perspektíva-építésének lehetséges célja, hogy egy olyan területre mutassanak rá, amely addig rejtve maradt, ismeretlen volt; illetve, hogy ezt a területet visszaépítsék abba a domináns rendszerbe, melyből korábban kiszorult. Bizonyos törekvések ezt a két célt külön kezelik, de sok esetben az önálló perspektíva felmutatásának igénye egyszerre van jelen az integrációs igényekkel.

Az LGBT perspektíva-építés fontos dilemmákat vet fel: milyen műveket lehet besorolni az LGBT alkotások kategóriájába, illetve az alkotók közül kik számítanak LGBT-nek? Ezek a kérdések élénken jelen vannak mind az aktivista, mind az elméletalkotói közegben, és a rendezvények révén a közönség is be tud kapcsolódni az erről szóló diskurzusokba. Az LGBT rendezvények tehát teret adnak a domi-

náns mezőn kívül rekedt alkotásoknak, lehetőséget adnak a megismerésére, és a közösségi befogadásra. A perspektíva-építés során megidézett alakok és művek példákat szolgáltatnak a csoporttagoknak, így az értékek, és a gyökerek felmutatása, valamint a közösségi események több szinten is kifejtethik pozitív hatásait: erősíthetik az egyéneket és a csoportokat az identitás és az összefogás szempontjából, illetve generálhatják a belső kommunikációt. A pozitív és hiteles reprezentációk nemcsak a csoporton belül hatnak, hanem a többségi társadalom felé is üzenetet közvetítenek a csoport jelenlétéről és értékeiről, ideális esetben növelve az LGBT csoport elismerését. A felsorakoztatott alkotásokkal és alkotókkal arra is szeretnének ösztönözni, hogy ezek alapján el lehessen gondolkodni az LGBT csoportot érintő múltbeli és mai kérdésekről. A művészeti reprezentációk felmutatása tehát azzal segíti az aktivizmust, hogy információ-forrásként szolgál mind a csoporton belül, mind azon kívül; támogatja az identitás-építés és -erősítés folyamatát, szerepmodelleket közvetít, növeli a szolidaritást és a kohéziót, valamint a társadalmi és politikai célokért való küzdelem tudatosságát. Az alkotásokban megjelenő LGBT perspektívák feltárják azt, hogy hogyan éltek egykor a csoporthoz tartozó emberek, rávilágítanak a változások dinamikájára, ami ösztönzően hathat a jelenkori küzdelmekre.

A perspektíva-építés azonban nem egyszerű feladat, tekintetbe véve azt, hogy a Stonewall-lázadás előtt kevés expliciten LGBT témájú mű született, ezért nagyon fontos feladat az elfedett tartalmak dekódolása, az alkotók felderítése, és élettörténetük feltárása. Felidézve és kiegészítve a korábban leírtakat: a tartalmi kódolásokat gyakran maga a szerző végezte, az öncenzúra oka pedig a megtorlástól, kirekesztéstől való félelem volt. Ezenkívül voltak esetek, ahol a mű fordítója változtatta meg a szöveg eredeti jelentését, esetleg a válogatás-kötetek szerkesztői, illetve a kiállítások kurátorai voltak azok, akik elfedték, vagy elferdítették a szerző valós üzeneteit. A döntési pozícióban lévő emberek nem csak „kiírták” a művészettörténetből az LGBT perspektívát, hanem sok esetben az egész művet, vagy magát az alkotót zárták ki az általuk alakított kánonból. A tartalmak dekódolása, az eredeti kontextusok visszaállítása a művészet több ágára is kiterjed, erősen jelen van például az irodalom és a képzőművészet területén. Az utóbbi évtizedekben kiadott művészettörténeti albumok és tanulmánykötetek – melyek tartalmazzák a perspektíva-építés törekvését, összegyűjtik az LGBT alkotókat és alkotásokat.

150 Az LGBT perspektíva-építés nemcsak a művészet területén van jelen, hanem például a történelem esetében is: a különböző történetmesélő rendezvények, történetgyűjtő projektek és dokumentarista törekvések célja, hogy feltárják az LGBT emberek múltbeli tapasztalatait.

tásokat, értelmezik az LGBT tartalmakat, valamint választ adnak arra, hogy mindezek miért maradtak ismeretlenek –, hiánypótló jelentőségűek.

A perspektíva-építés fontossága abban is áll, hogy az artisták ösztönözni próbálják a kuratóri gyakorlatok inkluzívabbá tételét, ami lehetővé tenné azt, hogy az LGBT aspektusú alkotások ne szoruljanak ki a domináns mezőből. A kutatás és ismeretterjesztés mellett az artisták gondot fordítanak arra, hogy új alkotások létrehozására ösztönözzenek, ezért például művészeti pályázatokat írnak ki, vagy olyan rendezvényeket hoznak létre, ahol lehetőség van megtapasztalni a közösségi alkotás élményét. Az újonnan létrejövő művek természetesen ugyanúgy hangsúlyt kapnak a láthatóság növeléséért folytatott harcban, mint a korábbi alkotások.

A perspektíva-építés azonban számos dilemmát felvet, úgymint: milyen alkotók számítanak LGBT-nek? A kérdés természetesen nem a mai, szexuális orientációjukat nyíltan vállaló művészekre vonatkozik, hanem azokra, akik életük során ezt az irányultságot nem vállalták, esetleg olyan korban éltek, ahol a homoszexualitás fogalma teljesen eltért a mai értelmezésektől. A szerzők utólagos felsorakoztatása az életrajz kutatása alapján felveti, hogy etikus-e utólag „előbújtatni” az alkotókat. Az LGBT művészethez tartozó alkotások körének meghatározásával kapcsolatban az is kérdés, hogy az LGBT téma elegendő-e ahhoz, hogy a mű besorolható legyen a kategóriába, illetve, hogy a szerző heteroszexualitását tekintetbe véve autentikusnak számíthat-e az adott mű. Ezek a kérdések a művészetfilozófia olyan területeire vezetnek, mint az általános művészet koncepció értelmezése, illetve az alkotói pozíció felfogásával kapcsolatos elméletek, melyek ismertetése meghaladja a jelen dolgozat értelmezési kereteit.

Művészeti megközelítések az LGBT artizmusban

Az LGBT szféra kulturális, művészeti, és artista rendezvényeinek egyik legszembetűnőbb sajátossága, hogy a programstruktúrában belül egyaránt megtalálhatók azok az alkotások, melyeket a magas művészet kategóriájába lehet sorolni, illetve az olyan produktumok, melyeket inkább lehet a tömegkultúra részeként értelmezni. A különböző művészeti és kulturális iparágakban, valamint az ezek határterületeinek számító műfajokban létrejövő alkotások ugyanannak az LGBT

perspektívát középpontba állító programterv részévé válnak.

A perspektívában tehát nem a művészeti minőség az első számú válogatási elv, és rugalmasabbak azok a határok, melyek más esetekben gyakran kizárják a filmiparban létrejött alkotásokat, különösen a sorozatokat. Az irodalmi, zenei, képzőművészeti, filmes, stb. reprezentációkat az artista célkitűzésekkel rendelkező rendezvények gyakran egyszerre mutatják fel.¹⁵¹ A programstruktúrában nemcsak a műfaji változatosság figyelhető meg, hanem az is, hogy sok esetben keresik a lehetőséget a művészen keresztüli kommunikáció innovatív formáinak megtalálására. Mindezek mellett az egyes műfajok is gyakran keverednek egymással, és teret kapnak a modern, újító kezdeményezések is.

Ez az összetettség természetesen különböző arányban volt jelent a vizsgált rendezvényekben. Az International Dublin Gay Theatre Festival (IDGTF) a színház köré épül, de nem választja el a kortárs és a klasszikus darabokat, éppúgy programon vannak zenés, táncos, varieté típusú előadások, mint tragédiák, megemlékezés-központú összeállítások, egyszemélyes darabok, és modern előadások. Az LGBT History Month Scotland nem emel ki egyetlen műfajt vagy megközelítésmódot sem, a performance, az alternativitás, a fotográfia különböző megközelítései, és a queer irányvonalak mellett felmutatva az LGBT klasszikusokat, valamint a közösségi alkotás eredményeit.

Az LGBT perspektíva tehát felülírhatja a kifejezési formák fontosságát. A programstruktúrák változatosságát azonban nemcsak a perspektíva elsődlegessége okozza, hanem az is, hogy az LGBT csoport tagjai igen eltérő kulturális és művészeti preferenciákkal rendelkeznek, ennek megfelelően pedig különböző ízlésvilágok csatornázódnak be a rendezvények kínálatába.

Ezek az ízléskülönbségek ugyanakkor komoly kihívások elé állítják a programszervezőket. Az artizmus belső hatékonyságának egyik feltétele, hogy az LGBT közösségen belüli részcsoportokat valóban megszólítsa, ehhez azonban többféle programigényt kell figyelembe venni. A 2012-es

151 Amikor a művészeti ágak elismertségéről beszélünk, érdemes figyelembe venni azt is, hogy a művésztörténeten belül is gyakran változott az, hogy melyik műfajról mit gondoltak az adott kor művészei és elméletalkotói. A kategóriák változatosságát egészen az ókorig visszamenően szemlélte Kristeller (1950) *The modern system of the arts: A study in the history of aesthetics* című írása.

TDK-dolgozatomban megállapítottam: az LMBT kulturális platform úgy jöhet létre, hogyha abban elismertek, és megfelelőképpen reprezentáltak az egyes részkultúrák. A kulturális diverzitás mögött tehát a csoportok heterogenitása és preferencia különbsége áll:

„A részkultúrák összeadódása miatt nagyon sokféle alak és identitás jelenik meg az egyesített mezőben, a populáris kultúra meleg sztárjaitól elkezdve, a maskulin lesbikus figurákon át egészen a drag, vagy éppen az androgün előadóig. A mező műfajilag is változatos a bizonyos csoportokhoz kötődő műfajok sokszínűsége miatt. Az LMBT csoportok ízlésében jelentős eltérések vannak, de általánosságban elmondható, hogy a csoport tagjainak jelentős része érdeklődik az olyan kulturális termékek iránt, melyek a melegeket és a melegek élethelyzeteit, tapasztalatait állítják a középpontba. Sokszor a nézők idealizálása, szeretete, és azonosulása miatt fikatív figurák is bekerülnek az LMBT kultúrába, melynek másokhoz hasonlóan megvannak a maga hősei és antihősei” (Nádasi 2012:8).

Az ízléspreferenciák különbségeinek okait később Bourdieu nyomán elemeztem, felsorolva az olyan különbségtényezőket, mint a nem, a kor, az etnikai, vallási hovatartozás, a képzettségi szint, az osztályhelyzet, az anyagiak, a lakhely, és a szubkulturális csoporttagság. Vizsgáltam a meleg férfiak vonzódásának okait a női előadók és a diszkó iránt, valamint hogy miért kerültek a részkultúra középpontjába az olyan gazdag látványvilággal rendelkező alkotások, mint a zenés színpadi műfajok, az opera, musical, és a balett. Az egyes műfajok vágybeteljesítő narratívája, a meleg élettapasztalatok implicit ábrázolása, a műfajok átértelmezhetősége, és az álmódott világok sokszínűségének és szabadságának megjelenítése csak néhányat jelentenek a preferenciák alakulásának okai közül.

Az artista művek, és az artvizmus jegyében felmutatott alkotások esztétikai minőségüket tekintve eltérő értékűek lehetnek. A politika és az esztétika, tehát a mondanivaló és a művészeti érték egymáshoz viszonyított aránya azonban meghatározhatja az artista tevékenység sikerességét is. Az LMBT művészetről szóló beszélgetéseim egyik tanulsága az, hogy a túlzottan átpolitizált tartalom, és a minőségbeli kritériumok alulteljesítése egyaránt lehetnek okai az érdeklődés-hiánynak, a célkitűzések meghiúsulásának. A tematikában megjelenő politikaiság kétélű fegyver: egyrészt megszólít egy specifikus, téma iránt érzékeny – nem feltétlenül homoszexuális – réteget, azonban ha ez a mondani-

való nincs megfelelően csomagolva, taszító is lehet. A problémákat, tapasztalatokat nem elég felvonultatni és láthatóvá tenni a művészeti rendezvények során, hanem ügyelni kell az esztétikai elvárások betartására is.

A kulturális iparágak becsatornázása az LMBT artvizmusba

Az artvizmus felmutatja és használja is azokat a kulturális iparágakon belül létrejött alkotásokat, melyek mára az LMBT kultúra részeivé váltak. Ilyen például az *Őz*, a csodák csodája című film, melynek képeit tavaly az írországi LGBT Noise nevű egyesület használta házassági egyenlőség melletti felvonulás reklámozására. Érdekes kérdés, hogy a nem expliciten LMBT tartalmú művek hogyan lettek mégis a csoportkultúra részei. Az *Őz* esetében a képzeletbeli szivárvány-ország létezése, a szereplők karakterjegyei is magyarázhatják ezt a jelenséget.

„Az *Őz* szereplői szinte mindannyian két világban élnek egyszerre: a valóságban és a vágyottban, és azt szeretnék, hogy belső világukat teljesen szabadon megélhessék és kifejezhessék. A film tele van olyan elemekkel, amik a fantáziavilágot még érzékletesebbé, szebbé teszik, kifejezve ezzel a nézők titkos vágyait, akik éppen gyakran Dorothy barátainak nevezik magukat, mely akár a melegség burkolt kifejezéseként is használható” (Stein 1995:416).

A film olyan erős szimbolikus értékkel rendelkezik, hogy a kiemelt képek új kontextusba helyezve is értelmezhetőek maradnak, és képesek lesznek a kortárs társadalmi üzenetek közvetítésére.

Az LMBT művészet fogalmához hasonlóan az LMBT kultúra kifejezés jelentésköre is folyamatosan bővül, a definiáló diskurzusoknak köszönhetően. Az elméletalkotók keresik a fogalom autentikusságának igazolását, és azt, hogyan lesz az LMBT csoport kulturális közösségekként meghatározható, reprezentálható. A definiálási kísérletek számos vitát váltottak és váltanak ki. Az LMBT kultúra ellenzői kívülről próbálták megerősíteni a homoszexualitás deviancia-képzetét, hogy megakadályozzák a fogalom legitim kulturális identitásként való elismerését (Irvine 1998:573). Ahogy az a „Place in the Rainbow” című tanulmányban is megfogalmazódik, az autentikusságot nemcsak a többségi társadalom tagjai vitatták el, hanem más kisebbségi csoportok is. A fekete aktivisták bizonyos csoportjai történelmi alapon utasították el a fogalmat,

olyan jelzőkkel illették azt, mint fiktív, és nevésséges. Elutasították a fekete és meleg jogi mozgalom párhuzamait, nem akartak elnyomott kultúrákként azonosságot vállalni a melegekkel. Érveltek azzal is, hogy a melegeknek nincsenek közösen elismert műalkotásaik, szimbólumaik, nyelvük, ételeik, tradicionális öltözetük.¹⁵² A fogalmat belülről is érték támadások, többen is felszólaltak a homoszexualitás platformosítása ellen. Voltak, akik elutasították azt a gondolatot, hogy a meleg férfiak és leszbikus nők egy közös kultúra részei lehetnek. Támadták a csoporton kívüli összefogási formákat, a többségi társadalommal kialakított támogatói rendszereket, a csoportok közötti különbségek lehalkítását, valamint a kifejezőmódok konzervatív megközelítéseit. Sok elméletalkotó, és még több hétköznapi ember hisz abban, hogy a kultúrák misztikusak, gyökereik a múltba vesznek. Az LGBT kultúra nyílt kihívás az ilyen felfogásokkal szemben már azáltal is, hogy a csoport legismertebb szimbólumának, a szivárvány zászlónak alkotója ismert, megnevezhető személy, Gilbert Baker. A történelmi beágyazottságra hiányára vonatkozó kritikákra is választ jelentenek azok a kezdeményezések, melyek a közös történelem feltárására tesznek kísérletet. A múltteremtési projektek a mozgalom kezdetétől jelen vannak, tükrözve az esszencialista felfogásokat, melyek a történelmi jelenlét felmutatására építik aktuális politikai követeléseiket. A múlt, az alkotók, és az értékek felmutatása a kulturális rendezvényeken keresztül a jobb belátásra térítést célozza meg. Steven Epstein *Gay Politics and Ethnic Identity* című írásában kiemeli a kultúra szerepét az LGBT közösségek formálódásában, hiszen a kultúra már akkor belépett az identitásformáló és csoportképző tényezők sorába, amikor a homoszexualitás megszűnt kizárólagosan szexuális kategória lenni, és új dimenziókkal bővült ki. Az urbanizáció során létrejött meleg szubkultúrák, közösségek élettereit, a nagyvárosi meleg gettókat a kulturális élet központjainak tartja. Epstein szerint a leszbikus és meleg kultúra olyan különbségek integrálásából jönnek létre, amiket figyelembe kell venni a kulturális jelenségek értelmezése során.

Az artivizmus szempontjából kedvező tendencia az, hogy egyre több LGBT vonatkozású produktum jön létre a kulturális iparágakban, ami

152 A felsorolás is megmutatja, hogy mennyiféle tényezőt lehet a kultúra alapjai közé sorolni, és a fekete aktivisták úgy gondolták, hogy ezek hiányában a meleg kultúra elismerése leértékelné a fekete kultúrát, a korábbi megpróbáltatásokat és azt a több évtizedes küzdelmet, melyet az elismerésért és jogegyenlőségért folytattak.

következhet a piaci rés felismeréséből, vagy a témák iránti nyitottság növekedéséből is. Az LGBT tapasztalatok ilyenfajta megjelenítése biztosítja azt, hogy az LGBT csoport tagjai reprezentálva lássák magukat, másfelől segíti a csoport megismerését is. Egyre több semleges, pozitív, sztereotípiáktól mentes karakterábrázolás születik a mainstream kulturális termelésben is. Az LGBT iparágon belül mindig is próbálták felvenni a harcot a mainstream mezőben született negatív és hibás LGBT ábrázolásokkal szemben.¹⁵³ Az egyoldalúan pozitív tartalmak mellett a legújabb tendencia a semlegesség, melynek lényege, hogy a karakterábrázolásban nincs kiemelt szerepe homoszexuális orientációnak, vagy a nemi identitásnak, és a történetvezetést sem ezek a tényezők irányítják. A karakter így nem a homoszexualitásról lesz ismert, a történet pedig nem a homoszexualitásról szól. Az LGBT kulturális iparbeli termékek jellemző problémája, hogy „állatorvosi lovakat” produkál, ahogy az a LGBT Történelmi Hónap keretében megrendezett beszélgetésen is megfogalmazódott.¹⁵⁴ A kulturális iparágak LGBT specifikus szektorának növekedés, és a specifikusan LGBT tartalomtermelés fejlődése azonban mindenképpen előremutató folyamatok, a választék növekedése ugyanis a színvonal emelkedéséhez vezethet, ami kedvez az artivista rendezvények tartalmi kínálatának is.

Artivizmus az LGBT kampányokban

A művészeti megközelítések fontos szerephez jutnak az LGBT kampányokban is. Dan Savage író, újságíró és partnere 2010-ben indították el az „It’s Get Better” nevű videó-kampányt, mellyel azt kívánják közvetíteni az LGBT fiatalok felé, hogy nincsenek egyedül a problémáikkal, és hogy az éle-

153 Néhány példa ezekre: a homoszexualitás összemossása a transzszexualitással, a meleg férfiak állandó, nőies ábrázolása, leszbikus vámpír és boszorkány karakterek, valamint AIDS betegséggel szándékosan fertőző melegek.

154 Az LGBT Történelmi Hónap keretein belül bemutatott *Aimée és Jaguár* című film szakértői közül többen is egyetértettek azzal az állásponttal, hogy az alkotók túl sok kérdést, problémát vittek bele a filmbe. A leszbikus szál mellett a zsidóüldözés, mint történelmi körülmény, túlterhelte a narratívát. A szereplők között túl nagy volt a különbség: a korabeli leszbikus szubkultúrában ismert független, zsidó, dolgozó nő-karaktert, és a sokgyerekes, nemzeti szocialista katonafeleséget túl valószínűtlen párosításnak találták, és egy független leszbikus jelent meg benne, illetve a kor leszbikus szubkultúrája.

tük sokkal jobb lehet, mint amilyenek azt tizenévesen megélik. A kampányhoz videó-üzenetekkel lehet csatlakozni magánszemélyeknek, szervezeteknek, és cégeknek. Olyan személyek és cégek vettek részt a kezdeményezésben, mint *Barack Obama, Hillary Clinton, Adam Lambert, Anne Hathaway, Colin Farrell, Ellen DeGeneres, vagy a Google, Facebook, Pixar* csapatai. Voltak, akik nem csak szavakkal, hanem művészeti produkcióval fejezték ki támogatásukat, ilyenek voltak Broadway művészei és a leszbikus művészeket tömörítő The L Project által készített zenés videók.

A „Do not go there”¹⁵⁵ című kampány előzménye, hogy 2012 áprilisában Szentpéterváron olyan törvényi szabályozást fogadtak el, mely megtiltja a homoszexualitásról szóló nyilvános beszéd minden formáját. Az elhallgattatás nagy nemzetközi tiltakozást váltott ki, az ellenérzések kifejezésére szolgáló kampányfilm, mely Csajkovszkij zenéjét használja aláfestésnek, LGBT alkotókat és alkotásokat mutat fel azzal az üzenettel, hogy a homofób embereknek ezeket is el kell utasítani. A készítőik arra is kérik a törvény ellenzőit, hogy tiltakozásuk jeléül ne látogassák a várost.

A plakátművészetben belül számos kiemelkedő, művészeti értékkel is rendelkező projekt született az elmúlt években. A plakátsorozatok egyik legnépszerűbb témája az LGBT párok, szivárvány családok bemutatása, erre példa Karolina Bregula: Campaign Against Homophobia című sorozata, és az ír Marriage Equality egyesület által elkészítettet We are Family feliratú plakátok. Lengyelországban¹⁵⁶ az uniós csatlakozás előtt szintén plakátokon keresztül ösztönözték az LGBT embereket arra, hogy szavazzanak a csatlakozás mellett.

155 A kampányról bővebben: <http://www.allout.org/en/actions/stpetersburg-dont-go> (letöltés ideje: 2013.05.16.).

156 Lengyelországban erősíteni próbálják az LGBT politikai művészetet: Love is Love – Art as LGBTQ Activism from Britain to Belarus címmel 2010-ben angol-lengyel nyelvű összefoglaló füzetet készítettek a legjelentősebb európai LGBT vizuális és performance-kampányokról, projektekről. A lektorok szerint ezekben a kezdeményezésekben visszaköszön, hogy Európa nem a tolerancia melegágya az LGBT csoportok szempontjából. A különböző országok művészeti termékei rámutatnak arra, hogy mik a legfontosabb LGBT politikai kérdések az adott országban, a bántalmazások visszaszorításától egészen a házasság egyenlőségig.

Az LGBT Történeti Hónap

Az artista célkitűzésekkel rendelkező rendezvények példaként választott LGBT Történeti Hónap szervezői a Háttér Társaság a Melegekért, és a Labrisz Leszbikus Egyesület voltak. Az egyhónapos, közel harminc rendezvényt felvonultató rendezvény törekvései az Engaging Hearts and Minds Project-hez¹⁵⁷ való csatlakozás jegyében megegyeztek az LGBT History Month Scotland¹⁵⁸ célkitűzéseivel, melyek a következőképpen foglalhatóak össze:

- az LGBT emberek életének, történelmének, kultúrájának nemzetközi ünnepét formálni;
- kísérletet tenni a csoport társadalmi elfogadottságának előremozdítására;
- fellépni a diszkrimináció, marginalizáció, láthatatlanság és negatív láthatóság ellen;
- felhívni a figyelmet azokra az értékekre, melyeket az LGBT embereknek köszönhet a társadalom;
- példát mutatni arra, hogy hogyan használhatóak a művészeti és kulturális rendezvények a homo-, bi-, és transzfóbia leküzdésére;
- felmutatni az LGBT emberek sokszínűségét és értékességét;

157 A projekt célja egy olyan nemzetközi tapasztalatsere, mely az LGBT kultúra és történelem építésének és használatának kérdéseit állítja a középpontba. Koordinálója az LGBT Youth Scotland nevű skót LGBT egyesület, mely az LGBT History Month Scotland főszervezője is egyben. Skóciában az Egyesült Királyságtól függetlenül, nyolcadik éve jön létre a programsorozat. A szervező egyesület célja, hogy az Európai Unió által biztosított forrásokat felhasználva más országokat segítsenek az LGBT Történeti Hónap létrehozásában. 2011-ben Szlovénia, Szlovákia és Románia csatlakoztak a kezdeményezéshez, 2012-ben Magyarország mellett Litvánia, Hollandia, Csehország és Írország lépett be. Szakmai tréningjük során a Labrisz és a Háttér képviselői a rendezvény komplex megismerése mellett lehetőséget kaptak az LGBT művészet és kultúra kérdéseinek megvitatására.

158 Az LGBT History Month 1994-ben jött létre először az Amerikai Egyesült Államokban egy középiskolai tanár, Rodney Wilson kezdeményezésére. A rendezvény koncepciója a Black History Month példáját követi. A programsorozat minden év októberében jön létre, kapcsolódva az október 10.-i világnaphoz, mely az LGBT emberek „előbújását” is ösztönzi. Az Egyesült Királyságban 2005-ben volt az első LGBT History Month, az első programsorozat létrehozása a Section 28 nevű rendelkezés hatályon kívül helyezésére irányuló törekvések része, melynek értelmében a homoszexualitás nem lehetett téma az iskolákban. Az aktivisták a békés, intellektuális tiltakozás szellemében februárban kezdtek tiltakozásba.

– lehetőséget adni a történelem „újráfelfedezésére” LMBT kontextusban;

– a heteroszexuálisok és homoszexuálisok közös történelmi és kulturális emlékeinek ápolása, mely ráirányítja a figyelmet arra, hogy ezek együtt fejlődtek, hatással voltak egymásra;

– választ keresni arra, mit jelent az LMBT kultúra és történelem fogalom, és hogy ezek felmutatása hogyan hathat a társadalomra;

– lehetőség biztosítani a különböző összefogási formák létrehozására, az LMBT és a nem LMBT egyesületek, csoportok, és emberek között, teret adva az egymás iránti szolidaritás kifejezésére.

A rendezvény létrehozása

Az Engaging Hearts projektben való részvétellel a szervezők vállaltak bizonyos kööttségeket, ilyen volt például az, hogy a rendezvény nevét szó szerint kellett átvenni, a nemzetközi összetartás kifejezése érdekében. A „történelmi” szó helyett azért esett a „történetire” szóra a választás, mert ezt a szervezők kevésbé érezték korlátozónak a rendezvénytípusok és témák tekintetében. A történelmi szó tudományosan és művészetileg is nyitottabb, több értelmezési lehetőségnek ad teret: egyaránt utalhat a programok keretében megismerhető élettörténetekre, a történetmesélésre, és a művészeti narratívákra. A februári időpont minden országban közös, ami a magyar LMBT élet szempontjából szerencsés: a Pride időszaka a június vége – július eleje, a Lesbikus Identitások Fesztiválja pedig októberben van, így most az év során egyenletesen oszlanak el a nagyobb rendezvények. A szóróanyagok tartalmazzák a rendezvény történetét és célkitűzéseit, és nemzetközileg közös arculatot tükröznek: az eltérés csak annyi, hogy minden országnak saját színe van. Magyarországon először narancssárga lett volna, majd vörös, de a szervezők a politikai semlegesség érdekében mindkét esetben változást kértek. Végül a lila szín lett a magyar rendezvényé, ami feminizmus színeként a Labrisz Egyesület felfogását is tükrözi.

A rendezvény célkitűzéseinek megvalósítási formáiban, a programok tematikájának megválasztásában szabad kezet kaptak a szervezők, így például bármilyen művészeti irányzat képviselhető volt, tetszőleges arányban. A partnerek és a szponzorok meghatározására is csak javaslatot tettek a projektkoordinátorok, melyek így összegezhetőek:

– LMBT szférán belüli összefogások: az LMBT egyesületek, szórakozóhelyek között valósulhat

meg, anyagi, erőforrásbeli támogatás, programhozzájárulás formájában;

– kulturális és művészeti szférával való összefogás, célja a magas szintű, összefogásra épülő, professzionális reprezentációk létrehozása;

– tudományos és oktatási szférán belüli összefogás: a cél a fiatalabb, fogékonyabb értelmiségi csoportok elérése, a téma tudományos olvasatainak feltárása,

– más kisebbségi csoporttal, civil szerveződéssel közös kezdeményezések: az összefogás alapja ez esetben lehet a közösen megélt kisebbségi pozíció, valamint az egymás erősítésének, a láthatóság növelésének szándéka.

A hazai koordináló egyesületek a fenti kategóriák mentén sikeresen vontak be más LMBT szervezeteket, kulturális és oktatási intézményeket. A rendezvény megvalósításában számos ismert ember részt vett a tudományos és művészeti életből, és olyan ismert, több éve létező programokat vontak be, mint a Labrisz Lazuló, a Pikk Dáma Játéklklub, valamint a Gobbi Hilda Filmklub is.

A rendezvény programstruktúrája

A programok három fő kategóriába sorolhatóak be, melyek további részcsoporthoz bonthatóak:

1. Történelmi jelenlét felmutatására épülő rendezvények: külön választhatóak a magyar és a nemzetközi LMBT történelmet tárgyaló programok, illetve azok, amelyek az LMBT emberek, csoportok tudományos megközelítéseinek változásait jelenítik meg.

2. Művészeti rendezvények: szintén két csoport különíthető el, az első kategóriába tartozók az LMBT emberek művészeti jelenlétére, és a művészet LMBT perspektívájára fókuszáltak; valamint a programban egy közös alkotásra építő rendezvény is helyet kapott.

3. Közösségi rendezvények: a szórakoztató programok főbb típusait a bulik, és a klub-jellegű rendezvények adták.

A rendezvények megvalósulási formái nagyfokú változatosságot mutattak: voltak előadások, beszélgetések, kerekasztalok, filmvetítések, kiállítások, közös alkotásra épülő rendezvény, játéklklubok, és bulik. A programok számos művészeti ágat, kulturális iparágat képviseltek, néhány esetben elmosva a történelmi és a művészeti programok határvonalait: a „*Szemben a szabályokkal*” című kiállítás például tartozhat a művészeti programok közé, de a témája miatt lehet történelmi is, hiszen a sport-történetben mutat rá az LMBT emberek jelenlétére. Ebből a szempontból az egyik legösszetettebb rendezvény a megnyitó volt, mely direkt nem

specifikusan LGBT téren jött létre, ezzel is hangsúlyozva azt, hogy a rendezvény közérdeklődésre számot tartó kulturális értékkel rendelkezik. Az esemény művészeti programját a díszelőadóként jelen lévő Makk Károly *Egymásra nézve* című filmje adta, ami egy rendszerváltás előtti leszbikus történetet dolgoz fel. A program Takács Mária *Eltitkolt évek* című dokumentumfilmjével folytatódott, mely tizenegy olyan leszbikus nő történetét dolgozza fel, akik már a rendszerváltás előtt leszbikusként éltek.¹⁵⁹ A megnyitóval egy időben és egy térben kapott helyet a „*Szemben a szabályokkal*” című fotókiállítás, melynek fő célja az LGBT emberek sportbeli jelenlétének felmutatása volt, és ezen keresztül az, hogy segítsen ledönteni a homoszexualitás és sport közötti erős határvonalat.

A történelmi témájú programok

A magyar LGBT történelem köré épülő rendezvények

„*A Budapest Pride Történelem Kezdetei*” című előadás-sorozat végigtekintett a fesztivál hazai történetén, és érintette a hazai LGBT kulturális és művészeti élet formálódásának kérdéseit. Volt szó az elődökről, a Pink Piknikről, a Pink Weekről, az 1993-as első Meleg és Leszbikus Fesztiválról, az 1997-es első felvonulásról is.¹⁶⁰

159 A filmről bővebben: <http://www.eltitkoltevek.hu/>

160 A beszélgetés több ponton is rávilágított az egykori rendezvények artista jegyeire: a Pink Piknik helyszíne titkos volt, a kőbányához rózsaszín háromszögek vezették el a résztvevőket, újraértelmezve az egykori náci jelképet; a pikniken közösen festették meg a rendezvény zászlót, amiben a közösségi alkotás hagyományai fedezhetők fel. Az első kulturális és filmfesztiválon meleg és kísérleti filmeket vetítettek, számos olyan ikonikus alkotással együtt, melyek filmtörténeti szempontból jelentősek. Az első években számos nemzetközi kulturális intézet támogatta a fesztivált, emellett nagykövetségek, magánszemélyek, cégek szponzorálták, illetve érkeztek be pályázati források is. Az első fesztivált az akkori kulturális miniszter, Fodor Gábor nyitotta meg. Közép-Európa viszonylatában úttörőnek számított a budapesti rendezvény, mert korábban csak Ljubljanában rendeztek fesztivált. A résztvevők úgy emlékeznek vissza, hogy az élményt a kulturális program mellett a fesztivál létrejöttének pusztán ténye adta. Az első felvonulást 1997 szeptemberében volt, az ehhez kapcsolódó kulturális programoknak az A Capella Café adott helyet, ahol többek között Nádasy Ádám, és Gordon Ágata léptek fel.

Az egyesületi aktivitás kibontakozásával párhuzamosan fővárosi meleg élet egy másik szintjén is egyre erősödött, ez pedig a szórakozás volt, melyről a PFLAG Egyesület által szervezett beszélgetésen volt szó, mely a budapesti meleg bárók történetét tekintette át az ikonikus alakok és műsorszámok megidézésével. A Pink Perspective Tour egy olyan városnézési lehetőség volt, mely az LGBT történelem szempontjából jelentős helyeket mutatta be. A szórakozóhelyeken kívül az első felvonulás helyszínét mutatták be az idegenvezetők, valamint Pilinszky János, Gobbi Hilda, Karády Katalin, Tormay Cécile szobrait és emléktábláit fedezték fel a résztvevők. A magyarországi meleg történelmet vizsgálta a „Hogyan éltek a melegek a rendszerváltás előtti Magyarországon” című előadás is, mely a Kádár-korszakra fókuszálva vizsgálta az ismerkedési lehetőségeket, és a hatalom valamint a melegek viszonyát. A beszélgetést Mészáros György történész vezette, a meghívott előadók a kor tanúi voltak. „A tizennyolc év a magyarországi LGBT közösség szolgálatában” című előadás az egykori *Mások* újság készítőivel, Takács Bence Gáborral és Láner Lászlóval jött létre. A *Mások* újságot a Lambda Budapest Egyesület működtette, a lap sokáig az egyetlen olyan felület volt, melyen keresztül melegséggel, meleg étellel kapcsolatos információkhoz lehetett jutni, fórumként működött, jelentős közösségépítő szerepe volt.¹⁶¹

Kurimay Anita és Takács Judit a homoszexualitás társadalomtörténetével foglalkozó legújabb kutatásokat mutatták be. Kurimay Anita legutóbbi munkája során peranyagok segítségével rekonstruálta a magyar szexualitástörténetet. A beszélgetésen szóba került a dekriminalizálás előtti időszak, a koncepciók perke, a listázások, majd ezeknek a feljegyzéseknek a rejtélyes eltűnése, illetve az, hogy a háború hogyan hatott a homoszexualitás láthatóságára. A beszélgetés végén felmerült, hogy miért van szükség a homoszexuálisok történelmének megírására: azért, mert önmagában fontos feltárni a marginalizált, kisebbségi csoport történetét, vagy, hogy ezen túlmutatva a magyar társadalomról bővítsék az ismereteket. Kurimayt a kisebbség történelmének a feltárása vezérli, ami segítheti ennek a

161 Emellett sok erotikus tartalmú írás és kép is megjelent benne, ami ugyan népszerűsítette a lapot, de számos hátulütője is volt: távol tartotta a neves alkotókat, újságírókat, többen emiatt nem vállaltak publikációt a lapban. A homoerotikus tartalom eltávolította a leszbikusokat, és felvállalhatatlanná tette az újságot bizonyos körökben, fokozta a szülők félelmeit, ellenérzéseit.

múltnak a fenntartásában, örökítésében is. Kiemeli, hogy az archívumok létrehozása, a személyes történelmek feltárása, valamint a múlt „megalkotása” a meleg mozgalom kezdetétől fogva jelen van. Takács Judit a jelenleg folyó kutatásokkal kapcsolatban elmondta, hogy ezek a kezdeményezések a „múltteremtés” projektjei, eszközei is, melynek célja, hogy megmutassák: a homoszexualitás mint jelenség mindig is létezett, ha nem is identitás formájában.

Az „*Ellentmondásos alakok a magyar LMBT történelemben*” című kerekasztal beszélgetés meghívott előadói – Borgos Anna, Takács Judit, Kurimay Anita és Pálfi Balázs – olyan alakokat idéztek meg, mint Tormay Cécile, Vay Sándor, Pipás Pista és Kertbeny Károly. A cél az volt, hogy a pozitív, kiemelkedő teljesítményt nyújtó meleg művészek, tudósok, aktivisták mellett nyilvánosságot kapjanak az ambivalens figurák is. Ez a kezdeményezés a teljesség felé törekvésre mutat, szembemelve a túl pozitív, elfogult LMBT ábrázolásokkal: csokorba gyűjtötték az antiszemita nagyasszonyt, a magát férfinak kiadó nő-bolondítót, a tanyasi bérgyilkost, a vershamisítót, és a besúgót. Az ő életükről ugyanúgy gazdag forrásanyag maradt fent, mint a dicsőségesebb múltbeli alakokról, éppen ezért érdemes teljesebb képet adni a meleg történelemről.

Nemzetközi LMBT történelem

A jelenleg Írországból dolgozó, amerikai származású Katherine Zappone szenátor, emberjogi biztos két előadást is tartott a rendezvény ideje alatt: az elsőt arról, milyen volt leszbikusként felnőni a hatvanas években, az amerikai polgárjogi harcok idején. Az előadás érintette az amerikai LMBT mozgalom formálódásának történetét, valamint az Egyesült Államok meleg-politikájának változásait, jelenlegi álláspontjait. A második előadást feleségével, Dr. Ann Louise Gilligan egyetemi tanárral közösen „Látható életek: A házassági egyenlőség útjai Írországból” címmel tartották meg, bemutatva azt a több éve tartó küzdelmet, melyet Kanadában kötött házasságuk elfogadtatásáért vívnak. Írországból létrehozták a Marriage Equality nevű egyesületet, titkáruk megalapította az LGBT Noise nevű – többek között házassági jogokért lobbizó – csoportot. Az ír mozgalom legtöbb artivista megmozdulása ehhez a két csoporthoz köthető. A házassággal kapcsolatos kérdések mellett és azzal összefüggésben az ír LMBT mozgalom alakulását és változásait mutatták be.

Tudománytörténeti megközelítések

Ebben a kategóriában a pszichológiai és történelmi megközelítések domináltak. Dr. Borgos Anna pszichológus „*Az Amor Lesbicus a háború előtti orvosi irodalom tükrében*” című előadásában a leszbikusság megjelenését vizsgálta a múlt század eleji, magyar nyelvű felvilágosító szakirodalomban. Főleg pszichológiai, pszichiátriai, illetve jogi, szociológiai megközelítéseket használt, kitért a szexualitás normális-perverz kategóriáinak megszületésére, és a homoszexualitás okaira való magyarázatkeresés különböző állomásaira. Az *LMBTQ Pszichológia Története* című előadásban Faix-Prukner Csilla általánosságban vizsgálta a homoszexualitás medikalizálásának folyamatát, módszereit és az ezek mögött meghúzódó elképzeléseket. Rózsa Krisztián pedig a magyar helyzetet elemezte ebből a szempontból, keresve az aktivizmus, a közösségi pszichológia és az önkéntesség összefüggéseit.

A történelmi vonalhoz kapcsolódik a „*Homoszexuálisok a történelemben*” című előadás is, mely tekinthető Eszenyi Miklós „Férfi a férfival, nő a nővel” című könyvének bemutatójaként is, hiszen a mintegy három órás beszélgetés ennek a fő gondolatmeneteit ismertette. A beszélgetők kevésbé fókuszáltak a magyar LMBT történelemre, egészen az ókorig visszamentek a homoszexualitás különböző formáinak ismertetésében, értelmezésében. Eszenyi a könyvében is, és az előadásában is kitért az LMBT művészet, kultúra és média tendenciáinak elemzésére, utóbbit vizsgálja a mainstream megközelítések alapján is. A történelmi irányvonal legjátékosabb megközelítése a *Szivárvány Kvíz* volt, melynek során Vágó István tett fel LMBT történelemmel, kultúrával kapcsolatos kérdéseket a jelentkező csapatoknak. Ez a rendezvény ötvözte az ismeretterjesztés és a szórakoztatás elemeit, szemléltetve azt, hogy a programokon belül lényeges átmeneti lehetőségek vannak.

Művészeti rendezvények

Művészeti perspektíva-építés

Művészeti kategóriában a filmvetítések és a szakmai előadások voltak túlsúlyban. A havi rendszerességgel létrejövő Gobbi Hilda Filmklub keretében az *Aimée és Jaguár* című film volt látható a Vis Major kávéházban, mely évek óta helyet ad a Labrisz Egyesület által szervezett leszbikus film-

kluboknak. A melegség és a zsidóság kérdéseire reflektálva Pécsi Katalin irodalomtörténész, Kovács Edit gender-kutató, Marsovszky Magda kultúraszociológus, valamint a moderátor, Kis Kata, a CEU hallgatója, a filmklubok szervezője elemezték a filmet. A filmklub névadója életének két rendezvény is emléket állított: az egyik az artvizmus hagyományosabb formáival dolgozó happening volt a Nemzeti Színház előtt, ahol a színésznő szobra áll. A fáklyás-angyalruhás megmozdulás célja az volt, hogy megemlékezzenek Gobbi Hilda születésének századik évfordulójáról, illetve felmutassák azt, hogy a nemzet érdemes művésze fontos része nem csak a nemzeti, de a meleg történelemnek is. A megmozdulást egy filmösszeállítás követte a Vis Major Kávéházban, ahol a legfontosabb filmes szereplésiből mutattak be egy válogatást, majd pályatársaival (Szalay Krisztina színművész, Szegvári Katalin újságíró, Szolnoki András gyártásvezető) idézték meg a karakterét, és életének leszbikus vonatkozásait.

„*A szoknya és a nadrág a vokális zenében*” című előadás az operatörténetet mutatta be „gender szemmel”, felhívva a figyelmet a homoszexualitás és az azzal társított jelenségek zenei jelenlétére, valamint az olyan egykori beavatkozásokra, melyek a nemi identitás kérdéseit feszegetik. Az LGBT művészek történelmi jelenlétét vizsgálta a Gerevich András, Csehy Zoltán és Chmarits Gábor közreműködésével megrendezett irodalmi beszélgetés, mely a „barátságretorika, homoszocialitás, és a queer érzékenység” nyomait kereste a magyar költészetben. A versekben meleg motívumokat mutattak fel, és a beszélgetés sok ponton kitért a meleg alkotókkal kapcsolatos identifikációs kérdésekre, a művészeti kánon működésére, a tartalmak elferdítésének gyakorlatára, valamint Csehy készülő meleg irodalmi antológiájára.

Szintén irodalmi szempontú volt a József Attila Kör által rendezett beszélgetés, a „Queer-jelenség a kortárs magyar irodalomban” címmel. A beszélgetésen elhangzott megközelítésmódokat a meleg alkotókról és művészeiről szóló fejezetben ismertettem. A Queer Kiadó egy másik programmal is bekapcsolódott a rendezvénysorozatba, két LGBT témájú könyvüket mutatták be (Vidra Szabó Ferenc: *Árnyéklovag*; Eröss Krisztián: *Meleg családi fészek*). A szerkesztőség egy éve működik, pályázatokat ír ki olyan témákban, melyek a mainstream irodalomban nem, vagy alig jelennek meg. Az első témájuk az LGBT emberek voltak, később pedig a fogyatékkal élők. A magyar azonos nemű tánc kiemelkedő teljesítményeire és mára kialakult hagyományaira

hívta fel a figyelmet a Charme Hungary által szervezett táncest is.

Cél volt az is, hogy a rendezvényt vidékre is eljuttassák, hiszen a magyar LGBT élet egyik fő problémája az, hogy nagyon Budapest-központú. Az Eltitkolt évek című filmet ezért Szegeden és Pécsen is bemutatták, nagy sikerrel. A kihívás ezekben a városokban az volt, hogy nem léteznek LGBT közösségi terek, ezért a filmeket művelődési házba, illetve kávézóba kellett vinni, de a vetítések problémamentesen lezajlottak. A magyar LGBT mozgalom egyik legaktuálisabb célja az, hogy fejlessék a vidéki közösségeket, és a művészeti programok importálása az egyik legfontosabb eszköz a kezükben ehhez.

„*Összművészeti Kocsmaparty*” a közösségi alkotás jegyében

Az Összművészeti Kocsmaparty artista alap gondolatait az Engaging Hearts Project keretében sajátítottam el, más aktivisták rendezvény-beszámolóin keresztül. Ezek a tapasztalatcserék hiánypótlóan informatívak, rávilágítanak a művészeti megközelítések alkalmazhatóságára. A hallottak meggyőztek a közösségi alkotás értékéről, és fontosságáról a marginalizáció és a láthatatlanság leküzdésében. A történetmesélő rendezvényeken készült képzőművészeti alkotások kiállítása, a történetek összegyűjtése és felolvasása, a zenei, irodalmi közegekben létrejövő interakciók előnyeit látva döntöttem a rendezvény létrehozása mellett. A cél az volt, hogy az este folyamán közösen létrehozzunk egy olyan „ereklyét”, mely emléket állít az első, magyar LGBT Történelmi Hónapnak, és a csoporttagok „ujjlenyomatait” tartalmazza.

A közösségi alkotás értékeit (a tréningek során hallottak alapján) módszerként általában helyi közösségek, és érdekcsoportok használják abból a célból, hogy hangot adjanak az őket érintő kérdéseknek, problémáknak. A közös alkotás gyakran katalizáló erejű, további akciók kiindulópontja. A közösségi művészetben a profi művészek különböző intenzitási fokkal kollaborálnak az általában teljesen amatőrnek számító közönséggel. Bármilyen műfajú alkotás létrehozható így, a forma nem korlátozódik fizikai tárgyak létrehozására, nagyon gyakori a vizuális és videó művészetben, az új médiában, a színházban, a zenében, képzőművészetben és költészetben. Közvetlen részvételére épít, fizikai interakciókra a közönség, és az alkotói folyamat

koordinátorai között. Eredményei többféleképpen reprezentálhatóak – az improvizációkról képek, videók, montázsok készülhetnek –, azonban ez nem feltétel, mert az igazi eredmény az interakció és a tapasztalatcsere. A műfajok határátlépései itt is megfigyelhetők: a közösségi színházak építenek a közösségi alkotásra, az improvizáció, a kontakt-improvizáció, illetve a hagyományos színházi műfajok elemeire, olyan népszerű stílusjegyeket is alkalmazva, melyek karneváli, cirkuszi jellegűek, és sajátos módon a kereskedelmi színházak eszköztárát is felhasználják. A közös előadás-szerkesztés és a kollaboráló történetépítésben fejleszti a közösség erejét, összetartását, egyéni szinten pedig hat a művészi érzékenységre és a kifejezőképességre.

Az Összművészeti Kocsmaparty számít a repertoárban a leghagyományosabb értelemben véve artista rendezvénynek, hiszen célja a közösségi alkotás közben létrejövő interakció, ismerkedés és történetmesélés volt. Eszközként üveg, festék, ragasztó, újságkivágások álltak rendelkezésre, ezek mellett néhány könyv, és zene, valamint résztvevőket arra kértük, hogy hozzanak magukkal olyan saját tárgyakat, amiket szívesen átalakítanak, vagy megosztanak másokkal. Egy olyan művészeti rendezvény valósult meg, melynek nem volt célja a magas művészeti minőségű tárgyak, produkciók létrehozása, sokkal inkább a kommunikációs csatornák megnyitására és a közösségi élményre helyezte a hangsúlyt. A kocsmaparty megőrizte a spontaneitás lehetőségét, ezért is jöhetett létre a gyors leforgású versíró pályázat, illetve felolvasás az ismeretterjesztés céljából közzétett könyvekből. A program végére zenei vetélkedő is szerveződött, melynek célja az LMBT előadók és zeneszámok felismerése volt.

Közösségi rendezvények

A Történeti Hónap legjelentősebb közösségi rendezvénye a PinkStory Party 2013 nevű rendezvény volt, mely a hivatalos LMBT farsangi buli címet is magán viselte. A zenei palettát a szervezők igyekeztek „történelmileg” színesíteni, de az olyan javaslatokat elvetették, hogy legyenek blokkok a 20-as, 30-as évekből, LMBT előadóktól. A drag king show, a transzvarieté, a rózsaszínű, csillogó díszítés szintén egyfajta nosztalgia volt.

A Ping Pong Kupa az LMBT egyesületek képviselői közötti kapcsolaterősítés céljából jött létre, hogy az aktivistáknak lehetősége legyen egymással kötetlenebb formában találkozni, és hogy egy olyan

program kapcsán gyűljenek össze, melynek nem témája a melegség. Az ehhez hasonló kezdeményezések kötetlen lehetőséget adnak arra, hogy az LMBT közösség találkozhasson, ismerkedhessen az aktivistákkal és az LMBT rendezvényszervezőkkel, ami az informális tapasztalatcsere keretében szintén fontos kérdésekre, igényekre, problémákra világíthat rá.

A filmklub mellett két rendszeres Labrizs rendezvény is a program része lett. A Lazuló eltávolodott az LMBT témától, a késő-reneszánsz, barokk nőalakokról szólt, a társadalmi nemek viszonyára helyezve a hangsúlyt. A Pikk-Dáma játéklub lényege a játékon keresztüli ismerkedés, közösségépítés, az új emberek beilleszkedésének elősegítése.

Értékelés

Amint az a fent leírtakból is kiderült, a rendezvény tematikailag egészen az ókortól tárgyalta a homoszexualitást, és innen egészen a házassági egyenlőség megvitatásáig jutott el. A programozatban hangsúlyosan voltak jelen a közös múltat, történelmi jelenlétet középpontba állító megközelítések, és maga a rendezvény reklámvideója is tükrözi a történelmi LMBT karakterek felmutatásának szándékát. Ugyanakkor az LMBT Történeti Hónap felvállalta a mainstream, sztereotipikus megközelítések ironikus felmutatását. Az LMBT perspektívaépítésre épültek az irodalmi, zenei programok, melyek a kortárs jelenségek mellett nemcsak a múltba tekintettek vissza, hanem vizsgálták a meleg művészek ideológiai kérdéseit is. Az idejű rendezvény-sorozat tehát a történelmi, művészeti kontextusra, valamint a közösségépítésre fókuszált, de reflektíven vizsgálta azt a kérdést, hogy mindezeknek milyen szerepe lehet az LMBT emberek és csoportok életében.

Minden bizonnyal vannak olyanok, akik az ettől alternatívabb, radikális megközelítéseket preferálják, és jobban támogatják a kihívóbb retorikát, és eszköztárat. A szervezők törekedtek arra, hogy minden általuk átadott információ hiteles forrásokkal legyen megerősíthető, emiatt például kimaradt az a téma, mely Kölcsey Ferenc esetleges homoszexualitását járta volna körül. A hír tavaly nyáron jelent meg, de ez idáig nem sikerült olyan szakértőt találni, aki erről a témáról egy beszélgetés keretében beszámolt volt.

Az LMBT Történeti Hónap programjai hangsúlyozták a heteroszexuálisok és az LMBT emberek történelmi összetartozását, ám ennek reprezentá-

lására nem hoztak olyan provokatív példákat, melyek például összekapcsolták volna a magyar múlt és az LMBT közösség szimbólumait. E mögött a provokáció elkerülésének szándéka, és a közösség védelme állt, valamint azok az elképzelések, melyek a rendezvény csendes, intellektuális ellenállás jellegét hangsúlyozták. A mai magyar politikai helyzetet tekintetbe véve a közel harminc program megvalósítása, melyek nyíltan érvelnek az LMBT csoport jelenléte, értékei és jogai mellett már önmagában véve sokak szemében provokációnak számít.

Összefoglalás

Az LMBT aktivizmus nem csupán teret nyert az LMBT mozgalomban, hanem céljait és eszközeit tekintve változott és gazdagodott, olyan gyakorlatokat hozva létre, melyek növelték a csoport láthatóságát, és segítették a specifikusan LMBT perspektívák építését, mind a történelem, mind pedig a művészettörténet területén. Értelmezésem szerint az aktivizmus, tehát a művészetben keresztüli folytatott aktivizmus nem csak művészeti gyakorlatokat foglal magában, hanem minden olyan kezdeményezést is, melyek teret kívánnak adni az LMBT művészet és kultúra területeinek, legyen szó akár rendezvényekről, vagy projektekről.

Írásomban arra törekedtem, hogy több szempontból mutassak rá a témára, felmutatva ezzel a részletesebb kutatások lehetséges irányvonalait is: ennek megfelelően a lehetséges célkitűzések és gyakorlati törekvések, formák mellett felvillantottam az aktivizmus mozgalmi gyökereit is. Az összegzés tanulsága, hogy az aktivizmus az elmúlt évtizedekben jelentős változásokon ment keresztül, az expresszivitás lehetőségének ünneplésétől kezdve a provokatívabb formákig, létrehozva ugyanakkor a csendes, intellektuális ellenállásként értelmezhető megközelítési formákat is. A Stonewall-lázadás szférájában teret nyert az expresszivitás, a felvállalhatóság, és az expliciten homoszexuális tartalmak megvállásának érzése, melynek következtében nőtt az orientációját, kiemelt témavilágát nyíltan vállaló alkotók és alkotások aránya. Ezzel párhuzamosan útjára indultak azok a törekvések is, melyek az LMBT perspektívát megerősíteni és/vagy visszaépíteni kívánták a domináns kulturális és művészeti mezőben.

Az LMBT aktivizmus művészeti perspektívája, hogy olyan művészeti ágakat, műfajokat, és tömegkultúrához kapcsolódó alkotásokat hoz egy platformra, melyek a hagyományos felfogás sze-

rint egymástól elkülönülő kategóriák részei. A kortárs műfajok és művészeti eszközök mellett helyet kapnak benne a klasszikus alkotások is. Annak ellenére, hogy a szóösszetétel egyik fele a társadalmi mozgalmakban használt ellenállási formák eszköztárára utal – tehát a felvonulásokra, és a látványos akciókra –, az LMBT aktivizmusban helyet kapnak az elmélyült, intellektuális, csendes megközelítési módszerek is. A jelenségen belül mindezen különbségek ellenére nem tudok egymástól különálló kategóriákat elkülöníteni: ha végigtekintek a vizsgált rendezvényeken, akkor azt látom, hogy az egyes kezdeményezések hangsúlyai ugyan eltérőek, de ezzel szemben maguk a szervezők is megengedőek. Közös jellemzőjük továbbá az, hogy teret adnak a fogalom folyamatos építkezésének, alakulásának, valamint az olyan definiálási kísérleteknek, melyek olyan kulcsfogalmak megközelítéseit tartalmazzák, mint az LMBT művészet és kultúra. Az LMBT aktivizmus egyik legfontosabb jellemzője tehát a változatosság, és a folyamatos egyeztetés, mely jelzi a csoporton belüli, és a csoport igényeiben tetten érhető diverzitás felismertességét, és elismertességét.

A vizsgált rendezvények tematikájának áttekin tése után arra a következtetésre jutottam, hogy míg az általános értelemben vett aktivizmus leginkább az adott kor kihívásaira fókuszál a felvonultatott témakörökben, addig az LMBT aktivizmus nagyobb teret enged a múltbeli események tárgyalására, megismertetésére, részben azért, mert ezek jelentős része saját korában kiszorult a megengedett diskurzusok köréből. Így fordulhat elő az a tematikai változatosság, ami a részletesen tárgyalt LMBT Történeti Hónap esetében is megfigyelhető: a programok egészen az ókorig visszamenőleg felölelték az LMBT mód szignifikáns eseményeit. Magyarországon és több más közép-európai országban kiemelt figyelmet fordítanak arra az aktivisták és az aktivisták, hogy felderítsék az előző rendszer LMBT szféráját, melyre leginkább a földalatti szerveződés jellemző. A korszakra fordított kiemelt figyelem oka az a felismerés, hogy ez időszak tanúi még ma is elérhetőek, élményeik dokumentálhatóak. Nyugat-Európában sok esetben az LMBT politikai újjító, teljes egyenlőséget biztosító törekvései kerülnek a középpontba, és ez lenyomatot hagy a művészeti eszközöket is felhasználó aktivizmus tematikáján: számos alkotás és rendezvény születik például a házassági egyenlőség előremozdítása érdekében. Az országos mozgalmak által reprezentált témák változatossága mögött nemcsak a múltbeli események és politikai rendszerek állnak, hanem a kor tendenciái is: az LMBT

emberek társadalmi elfogadottságának mértéke, és a csoport megítélése erősen hatnak a művészek által megjelenített témavilágokra. Ott, ahol a helyzet kedvezőtlen, a művészeti alkotások a csoportot ért traumák megjelenítésének és feldolgozásának eszközei is tipikusan ebbe a kategóriába tartoznak; például az olyan irodalmi és színpadi művek, melyek az LGBT embereket érő bántalmazásokról, a kirekesztésről, vagy az attól való szorongásról szólnak.

Nemcsak az artista tematikák, hanem az artivizmus sikertényezői is országról országra változnak. Az elfogadottság mértéke hat a kezdeményezések láthatóságára, a támogatás mértékére, és a résztvevők számára. Míg Írország a világ legnagyobb meleg színházi fesztiváljának adhat otthont, addig Lengyelországban az számít sikertényezőnek, hogy az LGBT közösség egy plakátsorozaton keresztül sikeresen megszólított az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt. Számos artista kezdeményezést azonban nem elég csak országos szinten értékelni, hanem az összefogási mintáknak megfelelően érdemes nemzetközi kontextusban is vizsgálni azokat. Az Engaging Hearts and Minds Project sikere nem csak abban áll, hogy skóciai mintára nagy volumenű rendezvénysorozatok létrehozását segíti elő: az ír LGBT életről szerzett tapasztalataim alapján úgy gondolom, hogy Írország néhány éven belül a skót mintához hasonlóan az ország minden pontjára kiterjedő, széles támogatói körrel rendelkező programsorozatot hoz majd létre. A projekt sikertényezője ugyanakkor az is, hogy olyan országokat segítsen, ahol a magyarországihoz hasonló LGBT politika működik, vagy még annál is rosszabb a helyzet. Az inkluzív szemlélet egy nemzetközi artista projekt esetében megköveteli tehát, hogy a projekt irányítói segítsék a célok adaptálását, és a megfelelő kifejezésmódok megtalálását. A mostani tendenciák alapján várhatóan az egyes országok a rendezvénytematika szempontjából követik majd az LGBT politikai változásait, ugyanakkor gondot fordítanak majd a múlt felderítésére és megismertetésére egyaránt. Nem szabad megelégedni arról sem, hogy a politikai, társadalmi változási folyamatok a jelenleg aktuális témákat a múlt részévé változtatják, és erre az artivizmusnak is reagálnia kell majd. A Black History Month nevű rendezvénysorozat kritikusai leggyakrabban azzal érvelnek, hogy a feketék már elérték azokat a célokat, melyeket a programokon keresztül közvetíteni szeretnének, ezért értelmetlennek válnak törekvéseik, mert a társadalom és a művészeti kánon is reagált már a követeléseikre. Ez a jelenség előrevetíti azt, hogy

az LGBT artivizmus esetében is pontosan kell definiálni a múlt- és perspektíva-építésre irányuló törekvéseket, a láthatóság növelését, az LGBT identitások művészeti feldolgozásmódjait, valamint azokat, melyek a jelen kihívásaira kívánnak reagálni a művészetben keresztül.

Az artivizmus terjedését végső következtetésem szerint nem csak a bevezetésben felsorolt tényezők – olyanok, mint a lehetséges célkitűzések és funkciók gazdagsága, vagy az anyagi és támogatottságbeli feltételek – okozzák, hanem az artivizmuson belül létező inkluzív szemléletmódok, amik mind tematikailag, mind pedig az eszközök, kifejezési formák tekintetében nagyfokú fejlődésnek, bővülő képességnek adnak teret. Az artista törekvések, eszközök sokfélesége figyelembe véve felmerülhet, hogy van-e egységes LGBT artivizmus, vagy LGBT artivizmusok léteznek a különböző megközelítési irányzatokon belül. Azt gondolom, hogy az LGBT artivizmus egyedülállóságát az adja, hogy egy platformra hozza a különböző művészeti és kulturális kategóriákat, műfajokat és megközelítésmódokat. Az artista rendezvények nem válnak el egymástól irányvonalak szerint, nem a hagyományos művészeti osztályozások mentén válogatnak a művek és megvalósítási formák között, ezért nem korlátozódnak bizonyos irányzatokra, nincsen tehát „magas művészeti” LGBT artivizmus, vagy „tömegkulturális”. Az artivizmus él a különböző gyakorlatok átvételével és integrálásával, a társadalmi üzeneteket a művészeti érték hozzáadásával közvetíti. Így tudja például kihasználni azokat a pozitív tendenciákat, melyek például az LGBT kulturális iparágak fejlődésében, vagy az LGBT reprezentációk arányának növekedésében érhetőek tetten. Ennek megfelelően tehát nemcsak az artista kezdeményezések száma emelkedik, hanem maga a jelenség is folyamatosan bővül, ami biztosíthatja az igények szélesebb körű kielégítését, ezáltal a számszerűsíthető, további térnyerést a mozgalomban és környezetében. A folyamatos átalakulás és bővülés úgy gondolom, indokolja az LGBT artivizmus további vizsgálatát, a gyakorlatok és tendenciák átfogó leírását, az országos, és nemzetközi artivizmus történetének és irányvonalainak feltárását.

Melléklet

Artivista plakátok

L. Weingarten: *Series of Questions* fotókiállítás
(LGBT History Month Scotland, Edinburgh, 2012)

Egy azok közül a bántó, személyeskedő kérdések közül, melyekkel a transz-szexuálisoknak napról napra szembe kell nézniük.

„4th Annual March for Marriage” (LGBT Noise, Dublin, 2012)

A felvonulás plakátja az LMBT kultúra ikonikus alakjait használja fel a rendezvény és az általa képviselt üzenetek bemutatására. Az Óz, a csodák csodájának megjelenítése szimbólum, mind történetben, mind karaktereiben, kivitelezésében a meleg tapasztalatok megfogalmazója. Nem véletlenül utal a melegekre a „Dorothy barátai” elnevezés sem. Ezeket az üzeneteket az érti meg teljesen, aki értel-

mezni tudja a mögöttes jelentéseket, akkor töltődik fel a plakát igazi tartalommal, ha a háttértörténet képes az egyén mögé illeszteni, és tisztában van a motívum-választás okával. Számos ilyen szimbólum ad többletjelentést bizonyos kulturális produktumoknak, a szivárvány zászló feltüntetése nem csak jelzés, de értelmezési keret is egyben.

James Thornton: „We Are Just Two Chicks”

Az írországi Dundalk Outcomers, mint lokális LGBT közösség arra törekszik, hogy az LGBT embereket segítse, közösségi életet szervezzen számukra, részt vegyen a fontos írországi és nemzetközi LGBT projektekben, és hogy előremozdítsa a csoport társadalmi céljait. Az egyesület ezen célok elérése érdekében vidámabb, pozitívabb narratívát használ kommunikációjában. Az ötletet James Thornton grafikussal közösen dolgozták ki, aki arra törekszik, hogy plakátjainak politikai mondaniva-

lóját lágyabb, könnyen befogadható keretbe csomagolja, így alkotta meg a poszterek és szóróanyagok rajzos, színes mesevilágát. A Pride madarak a figyelemfelkeltés humorosabb oldalát képviselik, mégis fontos üzeneteket közvetítenek. Thorntonra olyan ikonikus poszterek hatottak leginkább, mint Frank Sheppard Fairy's Obama című alkotása, a feminista szimbólumnak számító Rosie the Riveter, és ez utóbbiak paródiái, átkontextualizálásai.

Felhasznált irodalom

- Abelove, Henry – Barale, Michéle Aina – Halperin, David M. 1993 Introduction. In Abelove – Barale – Halperin *The Lesbian and Gay Studies Reader*. Routledge, New York, xv-xix.
- Bourdieu, Pierre 1979/2002 „Introduction” and „The Aristocracy of Culture”. In *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Routledge, London, 1-18.
- Creekmur, Corey K. 1995 Dossier on Popular Music. Introduction. In Creekmur, Corey K. – Doty, Alexander szerk. *Out in Culture: Gay, Lesbian and Queer Essays on Popular Culture*. Duke University Press, Durham, 403-407.
- Creekmur, Corey K. – Doty, Alexander 1995 Introduction. In Creekmur, Corey K. – Doty, Alexander szerk. *Out in Culture: Gay, Lesbian and Queer Essays on Popular Culture*. Duke University Press, Durham, 1-11.
- Dubin, Steven C. 1998 Gay Images and the Social Construction of Acceptability. In Nardi, Peter N. – Schneider Beth E. szerk. *Social Perspective in Lesbian and Gay Studies. A Reader*. Routledge, London, 434-466.
- Dyer, Richard 1995 In defense of disco. In *Out in Culture: Gay, Lesbian and Queer Essays on Popular Culture*. Creekmur, Corey K. – Doty, Alexander szerk. Duke University Press, Durham, 407-415.
- Epstein Steven 1998 Gay Politics, Ethnic Identity: The Limits of Social Constructionism. In Nardi, Peter N. – Schneider Beth E. szerk. *Social Perspective in Lesbian and Gay Studies. A Reader*. Routledge, London, 134-159.
- Gamson Joshua 1998 Silence, Death, and the Invisible Enemy. AIDS Activism and Social Movement „Newness”. In Nardi, Peter N. – Schneider Beth E. szerk. *Social Perspective in Lesbian and Gay Studies. A Reader*. Routledge, London, 334-348.
- Hall, Stuart 1997 A kulturális identitásról. In Feischmidt Margit szerk. *Multikulturalizmus. Osiris – Láthatatlan Kollégium*, Budapest, 60-85.
- Hodkinson, Paul 2005 “Insider Research” in the study of youth cultures. *Journal of Youth Studies* (8) 2:131-149.
- Irvine, Janice M. 1998 „A Place in the Rainbow”: Theorizing Lesbian and Gay Culture. In Nardi, Peter N. – Schneider Beth E. szerk. *Social Perspective in Lesbian and Gay Studies. A Reader*. Routledge, London, 573-588.
- Johansson, Warren 1994 A Stonewall-lázadás. In Tóth László szerk. *A homoszexualitásról*. Hilscher Rezső Alapítvány – ELTE – T-Twins, Budapest, 408-409.
- Kalocsai Csilla 1998 Lesbikus és meleg elméletek: identitások és identitáspolitikák. *Replika*, 33-34:195-201.
- Kitlinsky, Tomasz 2012 *Sex Solidarity. Occupy Sublimation? Feminist and Queer Art!* Brighton. Forrás: http://arts.brighton.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0006/65382/CP_Essay_Kitlinski.pdf (A letöltés ideje: 2012. május 17.).
- Kristeller, Paul Oscar 1950 The modern system of the arts: A study in the history of aesthetics, I-II. *Journal of the History of Ideas*, Vol. 12:496-527.
- Leszkowicz, Pawel 2010 *Art Pride. Gay Art from Poland, Abiekt*. Warsaw. Web: <http://www.art-pride.blogspot.com/>. (A letöltés ideje: 2013. május 10.).
- Leszkowicz, Pawel – Perry, Lara 2012 *Civil Partnerships Essay*. University of Brighton, Faculty of Arts. Web: http://arts.brighton.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0005/65381/CP_Essay_PL.pdf. (A letöltés ideje: 2012. május 17.).
- Nádasi Eszter 2012 *Az LGBT artivizmus működése, konstrukciója és előremutató jegyei a kisebbségi érdekérvényesítésben*. Tudományos Diákköri Dolgozat, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest. Konzulens: Kacsuk Zoltán.
- Stein, Arlene 1995 Crossover Dreams: Lesbianism and the Popular Music since 1970. In Creekmur, Corey K. – Doty, Alexander szerk. *Out in Culture: Gay, Lesbian and Queer Essays on Popular Culture*. Duke University Press, Durham, 416-426.

Absztrakt

A tanulmány témája az LGBT (Leszbikus, Meleg, Biszexuális és Transznemű) artivizmus bemutatása hazai és nemzetközi példákon keresztül. Az artivizmus kifejezés a „művészet” és az „aktivizmus” szavak összetételéből jön létre, és értelmezhető úgy, mint művészetben keresztüli aktivizmus. Az artista alkotások, kezdeményezések fontos részei lettek az LGBT mozgalomnak: a rendezvények és projektek ismertetése az artivizmus különböző gyakorlataira, lehetséges funkcióira, célkitűzéseire és előremutató jegyeire fókuszál. Választ keresek arra, hogyan ke-

zeli az aktivizmus az LMBT csoport diverzitását, az eltérő preferenciákat és igényeket; vizsgálom az alkalmazott művészeti megközelítéseket, valamint az LMBT művészet, alkotó, és kultúra fogalom értelmezését. Írásomban nemcsak az elmúlt évek során megszerzett külföldi és hazai LMBT aktivizmussal kapcsolatos tapasztalataimat összegzem, hanem a témában írt korábbi dolgozataimat, előadásaimat is.

Abstract

This paper aims to present the LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender) Activism through different Hungarian and international examples. The term “activism” include the concept of “art”

and “activism”, and it could be defined as “art-activism” or “activism through arts”. The activist artworks and projects became important parts of the LGBT movement. The interpretation of the different programs and projects will focus on the practices, possible functions and goals of activism, and I will also point out to the innovative capacity of it. I attempt to find answers for the following questions: how can the activism treat with the diversity within the LGBT community? How can it handle the different preferences and demands? What kind of art approaches does it accommodate? How can we translate the following terms on the field of activism: LGBT art, LGBT artist and LGBT culture? This essay summarizes my experience about LGBT activism from the last couple of years and also those papers and presentation about this topic.